

CAPUT IX.

De conditionibus pluribus que ad divini officii recitationem requiruntur.

OCTO circiter enumerare condiciones Theologi solent, ut iuxta *caput Dolentes de celeb. Miss.* Religiosi pro dignitate precum canonicarum vestigialiter persolvant. I. est ut attente, & devote: II. cum debita intentione: III. cum debita pronuntiatione: IV. integre, sine verborum omissione, aut mutilatione: V. sine interruptione: VI. sine ordinis inversione: VII. tempore congruo: VIII. ut loco decenti recitent. Hæc omnia in distinctos tribuam paragraphos, ut sigillatim omnia perspicue, & breviter examini subiciantur.

§. I.

De attentione, & devotione qua preces canonicæ persolvenda sunt, ut præcipuum impleatur.

IPERDIFICILEM, implexamque questionem discipiendam aggredior, cui pro dignitate explananda me minus aptum cognosco, fateorque. Frequentes quippe distractiones patior in precibus quas vive ex precepto, sive ex libertate Deo fundo. Quare magnope veror non controversiam hanc discutendo, causam propriam agam, si quidquam laxius proferam; & ut mihi blandiar, me, & alios in laqueum concitiam perditionis, quod absit. Ad contra spero fore ut propensio, qua me in benigniorum, & viri laxioris istius controversiæ partem ferri sentio, in semita continere me debeat veritatis: inimicus quippe insidias struens, dum deprehensus est, vigilans efficit, & experrectum illum quem aggreditur. Et ut in antecessum quædam præmittam ad meticulosos plus iusto, pavidosque erigendos, in ea ego sum firma constitutus ipse, quod nemo peritus sit ob peccatum quod præceptum devote recitandi officium non impleverit; immo quod nemo peccata mortalia hoc ex capite solo perpetret. Plurimi peccant, quod illud non recitent: plurimi, quod animo deliberate distracto illud solvant. Ceterum adduci nunquam poterit ut credam, lethaliter peccatos illorum aliquos qui, quatenus humana infirmitas permittit, bona intentione, bonaque fide summi vestigial Deo solvant; quique nihil exterius agunt quod recitationem devotam impedi-

valeat; tamen ex alia parte distractiones frequentes, & prolaxas patiantur. Quod non idcirco prætacio, ut foveam ignaviam, & negligentiam; sed ut sub initium sempiternos omnes amoveam.

II. Paulus Comitulus perdoctus, & eruditus Theologus in suis *Reipensis moralibus Lib. I. g. lxviii.* scribit, controversiam hæc omnium questionum que in iure sunt, esse præcipuam, quam pluries, & copiosissime pertractasse ludibit in *Libro de officio Parochorum*, quem Librum nunquam videre contigit. Ut clarior in lumine videre quæstionis statum, illam in plures partitur hypothefes. Primo refert *caput Dolentes de celeb. Miss.* ubi refert *caput Dolentes de celeb. Miss.* ubi præcipitur divinum officium studiose, & devote recitandum esse. Ollienfis primus omnium interpretatus est canonem hunc non præcipere, sed laudare; quem secutus est D. Antonius III. *Part. iii. xliii. c. iv. h. 7.* Reterens enim verba, *Quantum DEUS dedit*, que sunt in Decretali, hæc adicit: Per qua verba apponit consilium fragilitatis humanae, quasi dicat: Præcipimus ut unusquisque die ac nocte dicat horas suas: intentionem autem, & devotionem in præcepto non ponimus; sed gratia Dei, secundum quod ipse dare voluerit, duximus relinquendum; & huc intellectum tenes, qui benigniorum: & quia non debet Ecclesia alicui laqueum iniicere: 27. g. 1. de viduis 2. nec homines debet Ecclesia oneribus importabilibus alligare: 26. g. vii. cap. *Alligati*.

III. Hoc D. Antonius textu relato, P. Comitulus scribit. Si de intentione, & devotione hi loquentur plane interiore, non esset utiqueque reprehendenda opinio, & nimirum de hac videtur locutus D. Antonius. Nam ad suam expositionem pertendendam sumit Umberti rationem, quem citat: quia humano præcepto interiores actus minimè subiciuntur. Illud tamen, inquit Comitulus, in horum interpretatione vituperandum est, quod volunt præceptum agnoscere in cap. *Dolentes* de modo recitandi divinum officium devote, & attente, sed tantum de recitando; cum de recitando iam extraxerit, & perverfus modus recitandi impulerit Romanum Pontificem eam legem recitandi præscribendam: id quod a Caetano, & ab aliis sapienter est animadvertum.

IV. Secundo loco attentionem a devotione Comitulus distinguit, tamquam duas res omnino diversas, multumque invicem distantes. Siquidem devotio virtus est, licet attentio. Hæc in animi intelligentia, illa in voluntate

voluntate sita est. Attentio facit ut animus is præsens sit que aut dicit, aut facit; devotio non Dei servitio, & obsequio addicit. Si plura hæc de re cupis, consule Dominicum Sotum *Lib. X. de iust. g. v. art. 5.*

V. In tertia hypothefi duplicem attentionem, duplicemque devotionem Comitulus distinguit. Altera devotio est, que obtutum fugit oculorum, & ceterorum sensuum notitiam, que in domicilio dumtaxat animi le continet intimo, Deo tantum, & ei in quo inest, cognita. Exterior altera, que corpore aliquid agens, & moliens extra se prodit, que incurrit in hominum sensum, atque iudicium. Quare virum, seu malum, quod tum attentionem, tum devotionem opponitur, duplex est: unus in animo latens, & inclinata; alterum corporeo aliquo actu foras eruptans, de quo licet alteri statere, & iudicare. Atque hæc tertia hypothefis est totius controversiæ fundamentum.

VI. Quartæ hypothefis hæc est doctrina. Quoties ex Dei, naturæque lege suscipienda oratio est, aut ad agendas Deo de ingenti aliquo beneficio gratias, aut ad magnam aliquam sive privatam, sive publicam calamitatem, perniciemque averteendam, interior animi attentio, ac religio est plane necessaria: enim requirit Deus, ac præcipit, qui a nobis cultum magis exigit interiorem, quamquam exterum etiam præcipiat: siquidem cum animum, & corpus nobis fuerit impartitus, vult sibi a nobis utraque parte famulari præstari.

VII. Quinta hypothefis. Ecclesia, inquit P. Comitulus, cuius non divina, sed humana est potestas, & que de humani cordis arcanis, nostræque mentis abstrahit motibus in foro exteriori non habet cognitionem, neque iudicium, neque imperium, neque præmium, neque supplicium; divinum officium aut canonicum, aut recitandum attentionem, devotionemque interiorem, que in eius iudicium deducti non possunt, imponere nequaquam potuit; sed eas dumtaxat exteriorum sensuum functiones, corporique opera prohibere quæ orantis animum ab attentione abducunt necessario, ut legere, scribere, confabulari, peccantiam numerare, aliorum sermonem auribus excipere, & huiusmodi. Huius sententiæ inventor, & auctor est Durandus in *IV. dist. xv. g. xii.* & Paludanus in *I. dist. xv. g. v. art. 2. concl. 4.* quam multi alii sequuntur, ut D. Antonius in *III. Part. iii. xliii. c. iv. §. 7.* Allenfis in *L. VI. art. 6.*

Conc. Theol. Tom. II.

g. III. Turrecremata in *Reg. S. Benedicti c. xix. tract. lxxvii.* Sylvester *verbo Hora g. xi.* Angelus *verbi. Hora canonica n. 28.* ut tacem de Canonistis. Ratio istorum hæc est: quia actus interior animi nostri, qui exteriori actum deserere potest, ab Ecclesia imperari non valet.

VIII. Hoc fundamentum ausi sunt nonnulli pervertere, ut Hadrianus, qui in *quodlib. viii. art. 1.* ad hunc modum scribit. Ecclesia non solum potest, sed & de facto præcipit attentionem, ac devotionem: & potest non solum exteriores actus, sed etiam occultissimos interiores ex legitima causa præcipere. Iterat hoc suum dogma in *IV. g. ii. de Confess. §. Alii probant.* Stat ab Hadriano Maior in *IV. dist. xii. g. vii.* & Mediano *de orat. g. xv.* qui seipsum desuavit alter opinantem, ut de se is testatur in ea questione. „Cum his a nobis, tum in *disp. de excommunicatione*, tum in *additione de habitis canonicis*, velis, equique, ut dicitur, decernatur, velis, nullumque est eorum argumentum quod non fit a nobis allatum, & merito confutatum: nostræque sententiæ duces magnos Theologos nominavimus, qui occurrunt notionum, appetitionum, que animi nostri iudicium ab Ecclesia omnique humana potestate foveverunt.“

IX. In quibus est D. Thomas in *quodlib. iv. art. 12.* & planius 1. 2. g. xci. art. 4. Paludanus falso citatus ab Hadriano in *IV. dist. xvii. g. ii. art. 2.* ubi apertissime confiteretur quod nos affirmamus. Durandus in *IV. dist. xvii. g. viii. lit. H. & dist. xv. g. xii.* Turrecremata in *c. Cantores dist. xcii.* commentarii sui *g. 111.* Gerson *tract. xxiv.* regularum moralium *lib. I. & tract. lxxi.* de vita spirituali anime *lect. iv. corol. 1.* Gabriel in canonem *Missæ lect. lxxi. g. vii. prop. 1.* D. Antonius *III. Part. iii. xliii. c. iv. §. 7.* Sylvester in *verb. Excom. sect. xxxvii. n. 3.* Angelus in *verb. Hæreticus n. 2.* Almainus in *Lib. de auctoritate Ecclesiæ.* Navarrus in *c. Cogitationis dist. 1. de pan. & explanans verba Gratiani in principio dist. v. de panit. n. 24.* his est verbis locutus: „Neque occurrit Theologus aliquis peritus qui cum sua facultate theologiam coniungit, xerit cognitionem, qui ab hæc parte non ilet, præter Hadrianum in illa quæst. 11. auctoritate Paludani, non satis expansi, morum.“

X. Hypothefis postrema. Quamvis laicis in precepto possit ecclesiastico, si distractio vitetur exterior, nihilominus in culpa peccati

est is qui distractionem animi interiorem non repellit.

XI. Hactenus fere ad verbum P. Paulus Comitulus, cuius viri saniorum doctrinam, & sapientiam cum maximi faciam, expediens iudicavi illius super hac perdifficili questione mentem aperire. Antequam tamen ultra probeor, nonnulla animadvertenda sunt, ut que sit D. Antonii sententia, clarius appareat. In textu laudato a Comitolo ex III. Part. tit. XIII. c. IV. §. 7. conceptis verbis sanctus Archiepiscopus docet, Ecclesiam non precipere attentionem animi interiorem. Alii tamen, nempe II. Part. tit. IV. c. VII. §. 3. hæc scribit. Clerici quoque, & Religiosi, quum dicunt officium divinum, & assumunt recessationes superfluas, quia plerumque festinationes Dei per os suum, quia plerumque sunt de ipso festamento. Sed si voluntarie mente distraherentur, hypocritis est: quia ex ipso actu ostendunt se divinis vacare, cum tamen mentem habeant ad inutilia, & vana. Unde Dominus Iesus Matth. v. Hypocrite, bene prophetavit de vobis Hatas dicentes: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me; quod utique grave peccatum est, & magna Dei irreverentia. Similia habet III. Part. tit. XIII. c. IV. §. 8. ubi post relatam Paludani, & D. Thomæ doctrinam hæc subdit: Non tamen requiritur quod attentio committatur actualiter totam orationem: quia nec hæc requiritur in quibuscumque operibus bonis; nec hoc est possibile propter evagationem mentis humane. Requiritur tamen quod orans scienter non distrahatur mentem adorationi: hæc enim non potest esse sine culpa mortali, vel veniali. Evagatio vero que est præter intentionem, & propter occupationem præcedentem licitam, peccatum non est; sed, si propter illicitam. Si hi textus conferantur cum altero, quem hoc eodem loco §. 7. habet, quemque allegat Comitulus, contrarius fortasse sibi videtur S. Antistes. Verum cessat omnis contradictio, si advertatur in adducto textu S. Antonium cum Osiensi, & aliis explicare præceptum impositum ab Ecclesia cap. Dolentes. Quo in textu negat ile contineri præceptum ipselans actum internum, quod forte non abluat a vero; quin mihi probabilius videtur contineri quidem ibi mandatum præcipiens studiosam, & devotam recitationem exteriori, scilicet attentionem animi interiorem; quod Comitulus prius declaravit. In textibus vero a nobis transcriptis sermonem habet D. Antonius de ea attentione qua non ab Ecclesia, sed a Deo ipso precipitur, præcipiendo orationem. Attentio quippe ani-

ma est orationis: & ideo hæc comitari debere orationem asserit, quantum fert humana infirmitas. Hæc dicta sint ad D. Antonii sententiam illustrandam. Nunc ad rem ipsam accedendum.

XII. Ut vero que nobis in hac implera questione verosimiliora videntur, perspicue declaremus, que certa existimamus, exponenda sunt. Et primum omnium dicimus, Ecclesiam cap. Dolentes quod habetur Lib. III. Decret. tit. XI. cap. IX. non precipere attentionem animi interiorem. Idque evincimus, textum illum integrum lectorum oculis subsistentibus. Est autem huiusmodi. Dolentes referimus, quod non solum quidam minores Clerici, verum etiam aliqui Ecclesiarum Prelati circa recessationes superfluas, & fabulationes illicitas (ut de aliis tacuimus) fere medietatem noctis expendunt, & somno residuum relinquentes, vix ad divinum concenium evocantur, transcurrentes inadique contra synopca matutinum. Sunt & alii qui Missarum solemniam vix celebrant quater in anno (& quod deterius est) interesse continentur: & si quando, dum hæc celebrantur, intersint, eloris glottium fugientes, intendunt exterius collectionibus laicorum; dumque audium ad indobitos sermones effundunt, aures intentas non porrigunt ad divina. Hæc igitur, & similia sub parva suspensionis penitus inibebimus, districte precipientes in virtute obedientie ut divinum officium nocturnum pariter, & divinum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrent pariter, & devote. Nullam hic verbum de interiore animi attentione. Studiosiam, devotamque exteriori attentionem oppositam colloquimus, & confabulationibus Pontifex iubet. Quare alienam omnino a laudato canone censemus interpretationem quam ex Osiensi refert S. Antonius, quamque supra descripsimus, videlicet caput illud non precipere, sed consulere: quippe districte precipit in virtute obedientie ut divinum officium studiose & devote recitetur. Si eiusmodi loquendi formula vim non habent præcipiendi, nullum ulibi reperire præceptum erit. Missa ergo O-

stentis, aliorumque qui Osiensi adhaeserunt, interpretationem, inquirendum remanet, quam attentionem altarum caput precipiat: quantum enim ex his que dicta sunt, conhee 10-a S. Ignatio ibi libere; nihil lam exteriorum attentionem opposita placita audienda sunt, & penitus dispicienda.

XIII. Prima sententia negat necessitatem interioris attentionis. Præter Auctores, quos supra ex Comitolo recensimus, plures alii eandem defendunt. Antonius a Spiritu S. in direct. Reg. tract. III. disput. vi. n. 1629. Machadus tract. II. docum. 5. Martinus a S. Ioseph Lib. II. tract. x. n. 6. Diana coord. Tom. III. resol. 47. cap. IV. Thomas Tamburinus Lib. II. de mor. celebr. Miss. c. IIII. Coninkus de Sacr. III. P. q. lxxxviii. art. 6. Lugo Cardinalis de Euchar. dist. xxii. sec. 1. n. 25. Mendo disp. vii. q. III. Gobatus tract. v. n. 821. & alii multi, quos citant Diana, & P. Claudius la Croix Lib. IV. n. 3341.

XIV. Altera sententia adfirmat, pro qua sequentes Auctores allegantur vel ab ipso Diana. Fernandez in exam. theol. P. III. cap. XIII. §. 6. n. 2. Villalobos in Sum. Tom. I. tract. xxiv. dub. 15. Sotus Lib. X. quest. v. art. 3. concl. 6. Cæteranus in 2. 2. quest. lxxxviii. art. 13. Navarra de orat. cap. XIII. n. 18. Valquez 2. 2. Tom. II. disp. clix. n. 30. Medina in sum. Lib. I. c. IV. §. 11. Navarra de resp. cap. cxxl. Lopez Tom. II. c. IIII. Emanuel Sa verb. Hor. Can. n. 19. Pelantius in 2. 2. quæ. lxxii. art. 2. dub. 3. Zerola in praxi Episc. verb. Horæ, Beia in respons. casuum Confesien. P. II. cas. 33. Comitulus in Resol. mor. quest. XIII. Malderus in 2. 2. tract. x. cap. II. dub. 2. Moneta de distrib. P. II. quest. 11. Macignus de hor. cap. lxxxvi. Molleus Tom. I. n. IV. cap. 11. Sylvius in 2. 2. quest. lxxxviii. art. 13. concl. 4. & 5. Homobonus de Exam. Eccles. P. I. tract. IV. cap. v. quest. xl. Viguierus Inst. Moral. cap. v. §. 5. Gavantus de rub. Miss. Tom. II. cap. 145. Vega T. II. c. cxxxviii. Rodriguez Tom. I. cap. XIX. Conradus in resp. cas. caus. P. I. quest. cxxlv. Valenzia Tom. III. disp. vi. quest. II. quest. vi. no. 4. zorius P. I. Lib. X. c. xvi. quest. vi. Ledesma Tom. II. tract. IX. cap. IV. Squillante de oblig. ser. P. I. dub. 2. Suarez Lib. IV. c. xxvii. n. 3. Aragon. in 2. 2. q. lxxxviii. art. 13. Sayrus de censur. Lib. III. cap. IV. Salas de leg. dist. IX. sec. 9. Lora p. II. Tom. II. de leg. disp. xvi. Raphael a Torre Tom. II. de hor. cau. cont. 9. Raguicus de offic. can. q. XIX. & alii penes citatos:

quibus addi possunt ex recentioribus Franciscus Genet Tom. II. tract. I. cap. x. quest. x. Van-Roy tract. IV. cap. 11. Natalis ad Alexandro Lib. II. art. 2. regul. 8. Henricus lan exteriorum attentionem opposita placita audienda sunt, & penitus dispicienda.

XV. PP. Salmanticenses tract. XVI. cap. 111. quest. v. n. 28. utraque relata tenent, omnes auctores reapse idem sentire contendunt, solumque verbis discrepare; quod ut evincant, duplicem cum D. Thoma in IV. disp. xv. quest. IV. art. 5. distinguunt attentionem actualem: alteram formalem, qua quis expresso animo attendit ad id quod recitat; virtutem alteram in eo sitam, quod orans sub orationis initium deliberat velie divinas laudes cum debita attentione, prout decet, & expresse contrariarum, aut peractus exterioris qui cum attentione componi nequeunt, ut sunt scribere, manibus operari, & id genus similes.

XVI. Distingunt porro triplicem attentionem actualem, sive formalis ea sit, sive virtualis. Prima, que infima habetur, est ea qua quis attendit ad verba. Secunda perfectior, que verborum sensum meditatatur. Tertia, que Deum ipsum spectat, eademque hominis mentem coniungit. Hæc est omnium perfectissima. Quamlibet ex his tribus attentionibus satis esse ad implendum præceptum orationis, sive voluntaria, sive debite, certum est penes omnes Theologos, nemine dissentiente. Primam attentionem in ordinata, & distincta verborum prolatione sitam, que est omnium attentionum infima, satis esse patet exemplo Monialium, que verborum sensum haud percipiunt. Ex alia vero parte certam omnium perfectissimam attentionem non esse necessariam, fatetur Theologi omnes.

XVII. Explicat deinceps clarius attentionem ad verba, & in quo sita fit, patefaciunt ex D. Thoma, qui in 2. 2. q. lxxxviii. art. 3. hæc habet. Triplex est attentio que orationi vocali potest adhiberi. Una quidem qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret. Sita ergo attentionis natura in eo est fita quod quis, dum preces recitat, ita vigilet, ut verba debito ordine, distinctaque prolatione enuntiet, curetque in hoc ordine, seu pronuntiatione erret. Hæc autem attentio, seu propositum attendendi, & perverandi in hæc ar-

tentione satis est ad servandum præceptum recitandi canonicas preces. Quod quique præstat, usquequod voluntate expresse contraria non retractat illam, vel rem exteriori peragit quæ natura sua cum tali attentione pugnet.

XVIII. Quibus positis, sententiam propriam, qua Theologos utriusque relate opinionis componere fatigant, exponunt. Hic porro illorum doctrinæ cardo, quem figunt, quoque voluitur illorum opinio. Distractio mentis etiam voluntaria non opponitur præstatæ attentioni, nec illam retractat. Sola quippe voluntas qua quis deliberat expresse se nolle attendere ad verba, seu ad divinam officium, seu actus exterior sua natura pugnans cum præstatæ attentione eandem retractat; seu voluntaria distractio, qua quis vult ad alia negotia animum intendere. Neque enim humana mens adeo limitata est ut nequeat plura simul disparata eodem tempore revolvare: quod patet ipsa experientia. Et omnis Carolus exemplo, qui eodem tempore pluribus libris discabat, & gravia negotia animo molebatur, Cicerone, & Plinio testibus quibus fidem adhibere nemo non cogit; nonne qui choro assunt, attendunt ad dicenda, & animo alio divagantur? Nonne qui intentum in Deum animum habent, ad verba simul attendunt *ne errant* in pronuntiatione, & ordine? Nonne qui involuntarias patiuntur distractiones, ad verba simul attendunt? Venum itaque habet, per mentis distractiones, quantumlibet voluntarias, non interruptum priorem attentionem. Interruptum autem per solam voluntatem contrariam, qua expresse quis retractat primam intentionem, dicendo intra se, Nolo attendere, vel per exteriores actus confabulandi, scribandi, legendi &c. Eo solum in casu distractio voluntaria impedit attentionem ad verba, si ista impotens, & vehemens efficit, ut aborberet mentem, eamque ad attentionem ad verborum ordinatam promotionem averteret; quod raro contingit: & de raro contingenti non est curandum.

XIX. Ex hac doctrina hoc inferunt confessorum laudati Patres, „ Anctores igitur secundæ sententiæ in re hoc solum exigunt attentionem, cum omnes, nemine dempto, dicant solum attentionem virtualem ad verba esse necessariam: & si excludant internam distractionem, vel loquuntur de illa que est impossibilis cum hac attentione, qualis est illa quam modo diximus raro contingere: & si aliam excludere intendunt, non consequenter loquuntur,

„ & sic illis non assentimur, nec eorum rationes amplius probant. “

XX. Hos ego Theologos, cen de morum Theologia, atque de mea Religione ob singulare erga D. Thomæ Aquinatis doctrinam obsequium, zelumque sapientem quo illam promovere student, optime meritos, magni facio; illos sincere colo, & veneror. Displicet tamen quod vel invidus ab eisdem dissentire sepulchrale cogor. Sed tanta est in dissentiendo reverentia, ut non minus suspicium quam si in eorumdem concederem sententiam. Siquidem dissentio isthæ non a libera voluntate, sed a veritate, nisi me amor fallit, cogente proficiscitur. Quamquam enim plurima quæ ex eisdem transcripti, verba reputo; sententiam tamen quam illi inferunt, fallam existimo.

XXI. Et primum illorum PP. doctrinam iam pridem tradiderat Ægidius Coninck, ut advertit Cardinalis de Lugo de Sacr. Euch. disp. xxii. sec. 11. n. 41. ubi hæc habet.

„ Non sine fundamento dixit P. Ægidius Coninck, re ipsa convenire multos ex adversariis, & solam de nomine videri dissentium. Exigunt enim attentionem internam, sed solum ad verba, & talem, ut sufficiat ne aliquis se exponat periculo male, ac perturbate verba pronuntiandi, aut onitrendi: quæ certe attentio haberi potest est ab eo qui etiam voluntarie cogitat tunc de aliqua questione metaphysica, vel alia re simili. “ Hanc eandem doctrinam affingit Leander disp. iv. cap. 11. P. Iosanni Martinez de Prado Tom. II. c. xxx. §. viii. §. 2. Verum Leander aut Prædum (cum quo aliquam habuisse simulatam ex pluribus colligo) non vidit, aut animo minus attento legit, ne plus dicam de hoc laxissimo Casuista.

XXII. Relatis aliorum sententiis, quid ipse sentiam, aperendum est. Porro, ut per examine doctrinæ Salmanticensium aspicemur, falsum nobis apparet principium illud cui totum superstruitur illorum ædificium, nimirum non interrupti voluntariam attentionem etiam virtualem per voluntariam distractionem; sed solum per voluntatem expresse contrariam, qua quis deliberat. Nolo attendere, vel Retracto priorem attentionem, seu propositum attendendi. Favemus itaque sustinere attentionem virtualem. Sed cur D. Thomæ Theologi docent satis esse virtualem? Quia, humana infirmitate spectata, vix formalis possibilis est: si enim hæc formalis expressa attentio haberi commode

posset, peccaret sane qui sponte illam repelleret. Porro qui deliberato animo mentem aliorum divertit, reapse attentionem formalem expresse rejicit, & consequenter rejicit etiam virtualem. Hæc enim satis est, supposita involuntaria privatione prioris. Qui vero deliberato animo respicit primam, rejicit eo ipso secundam. Atque ut clarius procedat argumentatio, explicanda paulisper est hæc attentio ad verba. Nam hæc ad verba attentio, ne perturbetur ordo, aut impediatur pronuntiatio, mere materialis esse potest. Hæc attentio utuntur & pueri legentes, & pistraci canentes. Hanc solam materialem ad verba attentionem improbat tota Patrum, & Theologorum veneranda antiquitas. Unum, aut alterum Patrem audiamus. *Deprecantes Dominum* (inquit Augustinus in Psal. cxviii. *ut ab oculis nostris mundet nos, & ab alienis parcat seruis suis, quid hoc sit, intelligere debemus, ut humana ratione, non quasi avina voce cantemus: nam & meruli, & psittaci, & corvi, & pica, & huiusmodi volucres sepe ab hominibus docentur sonare quod nesciunt. Scienter autem cantare naturæ hominis divina voluntate concessum est.* D. quoque Laurentius Iustinianus Lib. de Discip. Monast. Convers. cap. xvii. ait: *O quam sepe qui divinis occupantur in laudibus, solo assistunt corpore, & tamquam garrula aves sine interiore sensu emittunt verba. Da tibi labis per Prophetam Dominus dicit: Populus hic labis me honorat; cor autem eorum longe est a me. O quoties tibi pragrosus moris, ab omni gustu ecclesiarum cantuum teicna pertansit! Loquitur, & ignorat quis: clamat voce, nec se ipsam intelligit, nec percipit quid dicat: nam totaliter extra se est, atque velut amens efficitur, adversus se Deum provocat vehementer.* Innumeros alios textus sanctorum Patrum asserere possem, quod prætereo. Fateantur ergo adversarii oportet, non sufficere materialem, ut sic dicam, illam ad verba attentionem: distincta quippe, & ordinata prolatio verborum solo uli, & consuetudine comparari potest; quemadmodum aves ab Augustino indicatæ concentum harmonicum, & verba nonnulla ordinate proferte adducunt. Ut porro hæc ad verba attentio ad attentione puerorum, pistracorumque lecerant, mentis requirit studium, & applicationem. Eo ergo difficultas recidit, ut declararet, valeat ne humana voluntas simul & semel ad diversa, & disparata objecta animam applicare. Adfirmant Salmanticenses post Coninckum, & Lugonem argumentis

quæ iam descripsimus, tum illorum qui reapse in choro, & privatim preces canonicas recitantes, distincte, & concinne pronuntiant, tametsi mens alio divagetur; tum aliorum qui mente in Deum rapti articulatim enuntiant verba.

XXIII. Pace tantorum virorum dixerim, præstatæ argumenta sunt pura putaque sophismata. Negamus quippe mentem nostram esse voluntatis deliberatione posse eodem tempore contraria meditari. Quandoquidem aliud est, mentem natura sua alio divagari, dum plasmus recitamus; distincte, & ordine præscripto lingua pronuntiantes; aliud est, quod voluntas actu deliberato valeat applicare mentem tum ad verba quæ lingua profert, tum ad alia negotia, seu ad questionem aliquam. Et quantum experientiam nobis opponunt, ad hæc experientiam scilicet causam revocari. Periculum quippe facit. Applacet mentem actu deliberato ad aliquam questionem, five negotium, & continuo sentit linguam balbutire, mentem vni pati, oculos revolvi, atque seipsum aditantibus præberi quasi fluctibus lactatum, animoque abreptum, atque veluti intestino bello discerpentem in partes. Quando distractiones patitur involuntarias, intellectus nostræ sua quadam occulitissima inclinatione, sepe ex præconcepitis speciebus, & naturali quadam pondere in illa rapturæ objecta in quæ magis propendit. Et cum nullus tunc voluntatis actus re ipsa pugnet, aut contradicat; ideoque sensus absque ullo impedimento pronuntiant preces. Verum, simul atque voluntas intellectum cohibet, & deliberat ad diversa eundem impellit, & inflectit quo ipsa vult, & a suo raptu retrahit; illico congliscit intestinum diffusum, & veluti in duo membra sectus animus necliguan dirigere, nec mentem valet. Perperam ergo, & inepte profus adducunt exempla illorum qui in choro recitant distincte, & ordine servato; & nihilominus aut animo divagantur, aut in Deum rapiuntur. Siquidem una tunc est, & sola mentis applicatio, seu attentio; & illud dumtaxat negotium in quod nativo suo pondere, & impulsu rapturæ, considerat, & meditatur: & quia nulla expressa voluntas contraria, nulla quoque est interna pugna; sed intellectus, qui est facultas necessaria, naturali suæ inclinationi indulget, sensus vero exteriores auditus, & lingua vi assuetudinis, & dispositionis verba illa profertur. Accedit quod frequenter mens applicat, & attendit, quamvis ipsi non advertamus, potissimum dum in Deum rapi-

mur, in quem ipsarum precum verba mentem effertur. Frequenter etiam nulla est applicatio, & sensus exteriores, & lingua actus suos naturali assuetudine, & exercitio peragunt. Defectus autem iste attentionis non imputatur ad culpam, eo quod involuntarius fit: diciturque mens virtualiter attendere, virtute scilicet primæ voluntatis, seu deliberationis. Quoties vero voluntas deliberate ad aliud negotium, seu questionem mentem inflectit, toties priorem actum retrahat. Quare ablati ad vero recentis Salmanticensium doctrina, quod per solam voluntatem expressè contrariam, qua quis constituit se nolle attendere, prior retrahatur, secus per deliberatam ad alia negotia divagationem: quia, inquit, mens humana non est adeo limitata, ut nequeat simul plura scrutari. Quod aliqua brevi morula possit mens nostra plura disparata raptim, & quodam celeri volatu percurrere, transeat: ceterum quod serio, & deliberato animo valeat, ut contentum laudati Patres, & ad canonicarum precum verba, & ad alia negotia, vel scholasticas questiones, attentionem impendere, est manifesta, ut ego quidem sentio, fallitas.

XXIV. Sed doctrinam D. Thomæ, quam pro le allegant, paulisper expendamus. Mirum est pseudoctos Salmanticenses D. Thomæ doctrinam in istius opinionis patrocinium afferere potuisse. Luculentum liquidem est, Angelicam a nobis stare, & opinionem quam Patres isti defendunt, oppugnare. Afferit Angelicus 2. 2. q. lxxxviii. art. 13. quod triplex est attentio que orationi vocali potest adhiberi. Una quidem qua attenditur ad verba, & aliquis in eis erret. Ex hoc textu inferunt Salmanticenses Angelicum exigere dumtaxat attentionem qua quis ita moderatur linguam, ut distincta pronuntiatio, & ordo recitandi servetur. Hoc autem, inquit, non excludit distractionem voluntariam ad alia negotia. Quod quam fit falsum, iam ostendimus; quam vero sit a mente D. Thomæ alienum, mox constat. Quamlibet trium attentionum ad verba, ad verborum sensum, & ad Deum sufficere Angelicus docet. Porro Casertanus in commentariis ad hunc articulum addit, quod prima attentio ad verba dupliciter eligi potest. Primo, ut est medium aptum perveniendum ad meliorem, nempe aut ad sentium, aut ad Deum. In Monialibus, & in omnibus qui sensum verborum ignorant, ea infirma attentio aptior est; immo unica, qua hi valeant orationem sive spontaneam, sive præceptam peragere. Secundo eligi pot-

est cum præcissione, neque excludendo, neque includendo aliam meliorem. Et hæc quoque sufficiens est. Tertio cum exclusionem alterius melioris. Et hanc non sufficere ad implendum præceptum contendit Navarrus de orat. c. 111. Verum, si utaqueque absolute sufficit, non apparet ratio cur quis non impleat præceptum; etiam si nolit meliorem; que alioquin necessaria non est. Quare opinio Navarii mihi non probatur. Ad nostra autem regrediens, dico, quod dum quis vult ad verba attendere, non erret, & deliberato animo ad alia digredi negotia, & questiones, atque in eisdem mente subsistere, dubio procul excludit meliorem, seu alias duas attentiones. Neque enim adversarii adfirmare audent, mentem nostram eodem tempore posse simul & sensum verborum percipere, & ad alia negotia attendere. Porro attentio hæc ad verba, quemadmodum sufficit, cum eligitur ut medium perveniendum ad meliorem; ita inepta est, & insufficientis, quoties deliberate excludit alias duas attentiones. Hinc est quod D. Thomas loc. cit. ad 3. subdit: *Dicendum, quod si quis ex proposito in oratione mente evagatur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructum: Contra hoc Augustinus dicit: Placuit, & hinc deinde quod profertis in ore. Evagatio vero mentis que fit præter propositum, orationis fructum non tollit. Hoc idem adfirmat Angelicus in IV. dist. xv. quest. iv. art. 2. quest. 4. ad 2. Quando aliquis ex proposito mentem ad alia distrahit in oratione, tunc sine culpa non est, præcipue si in aliis sponte se occupat que mentem distrahant, sicut sunt exteriora opera: & si ad contrarium mens evagatur, etiam culpa mortaliserit. Textus ille aliquam præsert obscuritatem. Nam duplicem prodest distinctionem. Primo asserit, eum qui ad alia ex proposito mentem distrahit, culpa non carere. Culpe vero gravitatem non explicat. Concludit autem: *Et si ad contrarium mens evagatur, etiam culpa mortaliserit.* P. Suarez exponit: Si quis animum intendat in obiectum contrarium Deo, ut est obiectum turpe, & Deoque iniuriosum: quod sine locum habet etiam in oratione libera, nedum in oratione præcepta. Quare contendit Suarez minime consistere quid senserit D. Th. super hæc questionem, in qua de carentia attentionis simplicis sermo est sine admixtione gravioris culpe ex parte rei cogitate. Idem docet Martinez de Prado Tom. II. c. 111. qu. viii. §. 2. Et sane in textu a nobis la-*

dato

dato ex 2. 2. q. lxxxviii. art. 13. ubi de plasmis, & hymnis loquitur qui a Canonicis canuntur, iuxta Augustini præscriptum, non declarat culpe gravitatem; sed solum asserit deliberatam mentis evagationem peccatum esse, fructumque impedire orationis. Unum esse textum adhibere volo, in quo D. Thomas allere videtur evagationem deliberatam, & absolutam, præcisaque turpitudine rei cogitata, violare præceptum, atque adeo culpam gravem esse. Inquit enim IV. dist. xv. qu. iv. art. 2. questio. 4. *Dicendum, quod attentio actualis requiritur ad orationem aliquo modo; vel ad evitandam transgressionem in illa oratione que est in precepto, vel ad meritum in illa que non est in precepto, sed non omnibus modis. Sicut enim dictum est, aliquis actus manet per essentiam, & virtutem quandoque, sed quandoque transit actu, & manet virtute, sicut in exemplo de profectione lapidis patitur; & sic manere actum in virtute est quædam medius motus inter ipsum esse, & in habitu, & in actu: quia quod in habitu est, neque virtute, neque per essentiam actus est. Secundum hoc ergo dico, quod attentio in oratione manere debet semper secundum virtutem; sed non requiritur quod semper maneat per essentiam actus. Manet autem secundum virtutem, quando aliquis adorationem accedit cum intentione aliquid impetrandi, vel Deo debitum obsequium reddendi, etiam si in profectione orationis mens ab alia vapatur; nisi tanta fiat evagatio, quod omnino depræcaveat vis prima intentionis: & ideo oportet quod frequenter homo cor suum revocet ad seipsum. Ex ultimis verbis perspicue constat, quam directe pugnet hæc D. Thomæ doctrina cum opinione Salmanticensium. Frequenter a distractionibus involuntariis cor evocandum esse Angelicus docet. Quippe quando mens ad alia ex sua naturali inclinatione divagatur, secum abripit cor ipsum. Idcirco, dum intellectus advertit le extra semitam digressum esse, continuo debet voluntas ipsum a diverticulo in viam revocare. Porro, dum Angelicus asserit attentionem requiri aliquo modo ad orationem, vel ad evitandam transgressionem in illa oratione que est in precepto, vel ad meritum in illa que non est in precepto, clare hic D. Thomas docet, illum violare præceptum qui deliberate reculantimum intendere ad eas præces quas vi præcepti recitare tenetur. Qui vero liberam laudat orationem animo distracto, non præceptum transgreditur, sed meritum amittit orationis. Quamvis er-*

go Angelicus conceptis verbis non doceat, eum peccare lethaliter qui animo deliberato mentem alio inflectit, & distrahit, dum præces canonicas persolvit; ex illius tamen doctrina non obture colligitur, ipsum in hanc communiorum Theologorum sententiam concedere.

XXV. Ex iis que hæc tenus dicta sunt, confutata tum Salmanticensium, tum aliorum Theologorum remanet sententia de sola attentione ad verba cum voluntaria distractione ad alias questiones, & negotia: quam opinionem ut laxam, & falsam, omnique probabilitate carentem reicimus. Illud nunc est reliquum, ut que ipsi sentimus, aperiamus.

XXVI. Sententia nostra hæc est, quam communem Theologorum existimo, solamque probabilem, quicquid in oppositum asserant recentiores. Datur præceptum recitandi horas canonicas cum attentione: quod præceptum, ut peroptime advertit Soto, duo includit. Alterum est, quod sub orationis initium quisque attendat quid agere aggrediat, seu propositum habere debeat attendendi ad id quod peracturus est. Alterum est, quod hoc propositum non revocet, neque consilio, vel deliberato animo mentem alio distrahat, vel quidquam agat quod valeat natura sua mentem alio rapere, aut quod ipse deprehendat recipere mentem suam distrahere.

XXVII. Hanc propositam sententiam defendunt omnes Theologi quos n. xi. laudavi. Diversa tamen via incedunt ad eam monstrandam. Communiter utuntur auctoritate illius cap. Dolentes. Sed ego iam supra ostendi tum ex causa edendi talem canonem, tum ex verbis eiusdem canonis præceptum sibi latum prohibere externa colloquia, confabulationes, cachinnos, alique minus decencia, que tunc a Canonicis in choro recitantis peragebantur, queque in causa fuerint legis illius. Quibus vetitis, præcipit studiosam, devotamque attentionem exterio-rem oppositam recentis actionibus. Quam explicationem non ego primus proposui; sed antea illam tradiderat P. Paulus Comitulos Auctor gravissimus. Francicus quoque Suarez Lib. IV. c. xxvi. n. 13. clare fatetur nihil certi posse ex capite illo deduci. Mitto adverte sententiam Auctores omnes idem sentientes, quia in hac questione nullis nobis fuit ponderis. Aliud sit in iure canonicis præceptum positivum hanc interiorem animi attentionem præcipiens, penitus me hæret. Valeat, nec ne Ecclesia præcipere actus in-

ter-

ternos, ab hoc nunc superfedeo. Id mihi verisimilius videtur in hac materia non precipisse. Recentiores Theologi plurimi, ut evincant Ecclesiam preceptis reapse actus interneros, allegant plures proscriptas propositiones. Alteram Michaelis de Molinos: *Rifu digna est doctrina quadam nova in Ecclesia Dei, animam quoad interna gubernari debere per Episcopum ... Quia Ecclesia non iudicat de occultis*. Hac propositio haud est proscripta propter ultimum membrum: nec enim Theologorum aliquis unquam dixit, iudicare Ecclesiam posse de occultis: sed damnata est, quia regimen animarum sacris Pastoribus admebat, animabus debito subdiciendi se suis Pastoribus, illique conscientiae statum aperire, solvebat. Alteram opponunt damnatam istam: *Qui facit confessionem voluntaria nullam, satisfacti precepto Ecclesiae: & hinc similem de sacrae communione. Ex his, & similibus propositionibus id solum evincitur, Ecclesiam precipere actus interneros eo modo quo Christus illam fieri precepit. Christus autem iubet confessionem, & communionem digne, sancteque peragendam. Huic autem divino mandato minime satisficit confessio, vel communio sacrae; sicuti neque Ecclesiae preceptum tali sacrilegio impletur eo rationem dictam, quod Ecclesia non aliam iubet five confessionem, five communionem, quam illam a Deo iplo huius mandato impostam. Sacraeque animam confessio non est, quia Ecclesia praecipit actus interneros contritionis, & emendationis; sed quia Deus interneros cordis munditiam praecipit. Ut evincatur, Ecclesiam preceptis reapse actus interneros, in medium afferendum esset aliquod mandatum iubens aliquid pendens ab intima hominis voluntate, & nullo modo nec a Deo, nec a lege naturali impostum sub precepto. Quod autem Ecclesia valeat precipere ut sacramenta peragantur eo modo qui a Deo praescriptus est; quod valeat definire tempora, rubricas, & alia in sacramentorum administratione executioni mandanda, nemo est qui id in discrimen adducere iure possit. Atque adeo illi potestatem indirectam in actus interneros attribuit Ecclesiae, quia praescribit sacramenta confici ad normam divini precepti, quia iubet orationem eo modo fieri quo iuxta Scripturarum oracula fieri debet; pariter nemo negare potest hoc ab Ecclesia fieri posse. Verum ab hac quaestione in praesens superfedeo, eam loco suo de legibus pro dignitate tractaturus.*

XXVIII. Aliunde ergo quam a precepto positivo humano, rationum momenta quibus evincatur necessarium esse attentionem animi intimam, quae cum voluntaria distrahatur componi nequeat, ascendenda sunt. Dico ergo, lege naturali, & divina hanc attentionem praescriptam esse. Iure naturae animam nostram Deo subiectam esse, veritas est seipsum manifesta: quomodo veritatem altera consequtur, quod nempe suis intimis actibus debeat illum colere, venerari, & necessaria auxilia ab eodem impetrare. Sed primum omnium oracula divina promenda sunt. *Itaia c. xxix. Populus isto ore suo, & labiis suis glorificat me; cor autem eius longe est a me. D. Paulus ad Ephesios v. Loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino. Item I. Corinth. xiv. Qui loquitur lingua, orat ut interpretetur. Nam, si oram lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente: Christus Dominus Matth. xv. inquit: Hypocrite, bene prophetavit de vobis *Itaia*, dicens: *Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me. Evangelista Ioannes cap. iv. Veni adoratores adorantem Patrem in spiritu, & veritate. Nam & Pater tales quaerit.**

XXIX. Scripturarum oraculis concinunt testimonia Patrum. Ex pluribus pauca seligam: *Quando stans ad orationem, vigilare, & incumbere ad preces tuo corde debemus. Cogitatio omnis carnalis, & secularis abscidat: nec quidquam tunc animus quam idolum cogitet quod precatur. Ideo & Saeculis ante orationem praesentia parat fratrum mentes, dicendo, Surreum corde, ut dum respondet plebs, Habebunt ad Dominum, admonetur, nihil aliud se quam Dominum cogitare debere. Claudatur contra adversarium bellus, & soli Deo pateat; nec ad se loquentem Deo tempore orationis adire patiatur. Obsequit enim frequenter, & penetrat, & subtiliter fellens preces vestras a Deo quaerit, ut aliud habebamus in corde, & aliud in voce, quando intentione sincera Dominum debeat non vocis sonus, sed animus, & sensus orare. Quae autem legittima est alienari, & rapi ineptis cogitationibus, & profanis, cum Dominum deprecari; quod sit aliud quod magis debeat cogitare quam quod cum Deo loqueris? Quomodo te audivi a Deo postulas, cum te ipse non audias? Vis esse Deum*

Deum memorem tui, quando tu ipse memor tui non sis? Hoc est ab hoste in totum non cavere: hoc est, quando oras Deum, maiestatem Dei negligentia orationis offendere: hoc est vigilare oculis, & corde dormire, cum debeat Christianus, & cum dormit oculis, corde vigilare; sicut scriptum est ex persona Ecclesiae loquentis in Cantico Canticorum: Ego dormio, & cor meum vigilat. Quapropter: Initate orationis Apostolus admonet dicens: Initate orationis, vigilantes in ea: docens scilicet, & ascendens eos impetrare, quod postulant, descendens eos impetrare, quod postulant, de Deo posse quos Deus vivit in oratione vigilare.

XXX. Nonnulla habet Augustinus enarrationem in Psalmum lxxxv. Nihil est stultius quam si se ipsum quisque palpset, atque seducat. Attendat ergo, & videat, quanta aguntur in corde humano, quemadmodum ipse pleurungue orationes impediuntur animis cogitationibus; ita ut vix fiat cor ad Deum suum, & vult se tenere ut stet, & quodammodo fugiat se, nec invenit cancellos quibus se includat, aut obices quosdam quibus retineat evolutions suas, & vagos quosdam motus, sed stet iucundari a Deo suo. Vix est ut occurrat talis oratio intermultas orationes. Diceret unusquisque sibi convincere, & alteri non contingere, nisi inveniremus in Scripturis Dei David orantem quodam in loco, & dicentem: Quoniam inventi, Domine, cor meum, ut orarem ad te. Invenire se dixit cor suum, quasi soleret ab eo fugere, & ille sequi quasi fugitivum, & non posse comprehendere, & clamare ad Dominum: Quoniam cor meum dereliquit me. Itaque, fratres mei, attendens quod hic ait: Suavis es tu, & mitis: videor mihi videre hic, quod ait mitis: Iucunda animam servi tui: quoniam ad te Domine levavi animam meam, quoniam tu suavis, & mitis es: videor mihi videre ad hoc dixisse mentem Deum, quia patitur ista nostra, & expectat tamen a nobis orationem, ut perficiat nos: & quando illi eam desideramus, accipit gratie, & exaudiat, nec meminit tantas quas inconstanter fundimus, & accipit unam quam vix invenimus. Quis est enim, fratres mei, homo, cum quo si amicus eius experti colloqui, & voluerit ille respondere solliciti eius, & viderit eum averi a se, & aliud loqui ad alium, quis hoc ferat? Aut si forte interpellat iudicem, & confusus eum loco, ut te audiat, & subito, cum ad eum loqueris, dimittit eum, & incipias fabulari cum amico tuo, quando te tolerat? Et tolerat Deus hoc corda praecantem, & diversas res cogitantem, omnia dicere & noxias, omitto dicere aliquando perver-

tas, & inimicas Deo: ipsas superfluas cogitare iniuria eius cum quo loqui cuperet. Oratio tua locutio est ad Deum. Quando loquis, Deus tibi loquitur: quando oras, cum Deo loqueris. Sed quid? Desperandum est de genere humano, & dicendum iam ad damnationem pertinere omnem hominem qui surrexit aliqua cogitatio oranti, & interperit orationem ipsius? Si hoc dixerimus, fratres, quia spes remanent non video. Porro quia est aliqua spes ad Deum, quia magna est eius misericordia; dicamus ei: Iucunda animam servi tui, quoniam ad te Domine animam meam levavi. Et quomodo eam levavi? Quomodo loqui, quomodo tu vires dedisti, quomodo eam fugientem apprehendere volui... Quoniam tu Domine tuus, & mitis. Mitis es, tolerans me. Ex egritudine delitui. Cura, & stabo: confirma, & firmus ero. Donec autem facias, toleras me: Quia tu suavis es, Domine, & mitis, & multum misericors. Non enim solum misericors, sed multum misericors. Abundat enim iniquitas nostra, abundat & tua misericordia.

XXXI. Unum addamus Ioannem Chrysolostomum, qui scribit. Lxxxix. ad populum Antiochenum hac formis: *Quae enim exultatio, aut venia dabitur nobis, si cum amicis loquentes adsumus animo, mentemque adhibemus; cum Deo vero colloquentes animo in rebus indignis peregrinamur? Postquam tam facta, ac turpis esse peregrinatio illa mentis, ut duplicis sceleris, seu letalis culpe labem haberet: unam, verbi causa, cogitati, optatisque stupri in hoc hominidi; alteram insignis iniuriae, quae verberum sententiam, aut ad Deum, & rem quo oratur. Hac Chrysolostomi doctrina eadem ipsa est ac illa sancti Thomae, ut vidimus. Porro ex hac Patrum doctrina, quam licet recentiorum fuisse opinio, quae assertur, posse mentem nostram ad diversa attendere, manifeste constat. Exemplum colloctionis cum amico peropportunum est. Si tu negotium grave naraturus amico ad grave aliquod oppositum negotium animam serio revolvis, continuo ille te distrahens, aliquo abruptum intersecolit. Quid ita? Quia mens nostra aliunde limitata est, ut nequeat pluram simul meditari. Porro amicus ille ostensum reputat, quod tu alibi amicum verteris eo ipso tempore quo ad alioqueris.*

XXXII. Rationum momenta nunc per-

fringenda sunt, quibus evincatur attentionem aut actualem, aut virtuales animi interiorum necessitatem esse. Et primum, oratio actus virtutis religionis est, ut omnes fatentur. Actus autem quilibet, quo virtutis rationem induat, exigit ut debitis circumstantiis peragatur. Possissima autem circumstantia orationis attentio est. Immo graves Theologi ad elegantiam naturamque orationis pertinere attentionem docent. Virtus autem religionis, cuius actus oratio est, Deum spectat, tanquam finem, cui cultum suum offert. Cuius ille, seu adoratio Deo exhibita, fieri debet in spiritu, & veritate; alioquin sicut corpore heret, effugit hypocrisis, & larva adorationis. Quamvis enim adoratio interior sine exteriori consistere queat; exterior tamen sine interiori cadaver est sine anima, spectrumque adorationis. Quod potissimum Deo subicere debemus. Quod nostrum. Subicimus autem illam, dum supremum Deum confitemur, adoramus, ab eodem auxilia petimus. Hæc autem fieri nequeant attentione interiore subfata. Siquidem, dum mens a Deo peregrinatur, & per temporalia negotia obambulat, non Deo, sed mundo subicitur. Quid quod ipsa oratio deficitur esse elevato mentis in Deum, siue petito eorum quæ a Deo accipere indigemus: quæ omnia prelati nequeant absque mentis attentione. Ergo attentio mentis in Deum necessaria est ad orandum. Accedit quod necessaria est secundum omnes intentiones saltem virtualis orandi. At qui hæc intentio virtualis consistere nequit absque attentione saltem virtuali: tunc quippe definit esse virtualis attentio, cum homo sciens, & advertens se de aliis cogitare, & non attendere ad id quod proponitur, negligit mentem ad se revocare, vel positive vult non attendere, seu ad alia cogitationes suas dirigere. Ergo hoc ipso revocat priorem orandi intentionem: quia velle se loqui, non est velle orare; sed more meruli, vel pititaci, & piceæ verborum sonum edere. Nec est quod opponas, priorem intentionem solum revocari per expressam voluntatem non orandi, sicut per voluntariam distractionem, quæ non impedit attentionem ad verba, ne lingua erret: quoniam hoc effugium iam ad alia diffuserit. Quamvis enim possit mens nationis sequens, ductum sine nativæ inclinati habitus, & consuetudinis pondere rapiatur, nullo destinato vi alicuius deliberationis scopo; & tunc valeat lingua cum tali diva-

gatione distincte verba pronuntiare: id tamen peragere nequit, quando voluntas ipsa seria deliberatione ad præsumptum, destinatumque scopum mentem impellit, & a sua naturali divagatione, & diverticulo retrahit. Tunc enim tumultus interior suboritur, qui animum dispercit in partes, impeditque exteriorum sensuum officia, & interturbat; ita ut bellum illud internum foras erumpat, in vultu, in oculis, in lingua, in auribus se prodatur omnibus iis quibuscumque homo tunc loquitur.

XXXIII. Sæpe mecum reputavi, cur recentiores Theologi opinionem adeo, ut ego quidem sentio, laxam amplexati sint: idque in causa fuisse existimo, ut succurrerent infirmis animis, qui frequentes patiuntur evagationes. Sed, pace illorum dixerim, hoc non est suppetias infirmitati ferre; sed potius fovere malitiam. Quod ut patet, *placet in lumine collocanda est sententia nostra, attentionisque quam requirimus, notio, & natura clarius explicanda: idque ut præsertim facilius, in antecessum causæ detegenda sunt evagationum nostrarum.* Prima est mentis obtenebratio, antiquique langor ex originali culpa contractus. Ut enim inquit Dominicus Sotus, qui non est poplite firmus, non valet adamansum incedere: sic mens nostra debilis, & infirma vix valet propositæ meditationi firmiter adherere. Lumen quod menti nostræ Deus infundit, simile est solaribus radiis, qui fluctuantem aquam illuminantes motum fluctuum sequuntur. Secundo nativæ debilitati: superstruuntur habitus pravi, consuetudo mundi negotia cogitandi, aut quæstiones plurimas versandi: quæ omnia ita mentem nostram occupant, atque quodammodo subvertunt, indebitaque, ut hæc veluti curvata, seu quodam pondere intimo in ea se abripi sentiat quæ continenter, vel frequenter meditat. Quemadmodum enim humor corporeus occurrat quo lapis fluere coepit; sic cogitationes nostræ in illa feruntur obiecta quæ sibi familiaria facta sunt ex assidua meditatione. His omnibus adde tertio demonum præstigia, & insinuationes, quibus nos potissimum, cum ad portum salutis nostræ confugiunt, turbant. Ob has causas mentes nostræ frequentissimis evagationibus obnoxiantur. Et si potissimum mente alio rapiuntur qui sedulorem literarum studii operam navant. Cum enim illorum exercitia quotidiana sint mentis, non corporis desatiationes; intellectus, qui necessaria facultas est,

ex

ex tali assidua meditatione ira infestatur, & incurvatur, ut veluti calcarius adiectus in luas controversias abripiatur.

XXXIV. Recentiores Casuista, ut sibi, & aliis iugum persolvendi canonicas preces suavis efficerent, verius dixerim, ut a se, & ab aliis prolixi excuterent, novam excitantur doctrinam, qua asserunt, peremptorie hæc duo in mutua coire posse societatem, nimirum posse mentem dirigere linguam, ut distincte recitet, simulque suas perlocutori quæstiones, & familiaria negotia suo secretori penetrari revolvere: quod idem sonat ac si diceret animum nostrum eodem tempore in celo simul, & in terra, in oriente, & occidente degere, & operari. Mito ergo hoc commentum, vera remedia infirmitatibus nostris adhibenda sunt quæ nobis Ecclesiæ ipsa proponit. Primum omnium est efflagitatio divini auxilii. Hæc de causa est Ecclesiæ præscripto ab illius divini auxilii petitione preces canonicas aucupiamur: *Domine habita mea aperies: Deus in adiutorium meum intende.* Deinde nos ipsi entiti debemus, ut animo præsentem simus, & frequenter cor nostrum ad nos revocemus: frequenter in Deum mentem erigere, ad orationem accessuri valedicere studiis nostris, & negotiis debemus. Utinam Deus det ut, quæ scriptis modo, executioni mandare adamusque valeam. Expositis tum evagationum nostrarum causis, tum remediis ad easdem propulandas, inavitas nunc sententiarum nostræ, quæ communis est, ut dixi, exponenda est.

XXXV. Attentionem virtuales ad verba precum quas Deo fundimus, satis esse iam diximus, omnium Patrum, Theologorumque consensione nixi. Hæc virtualis attentio, quæ fructus est primi propositi, quo constitutum nos velle animum applicare ad ea quæ erant summe, tandem perleverat, quamdiu deliberata electione non retractatur. Quod duobus nobis accedere potest. Primum, si solvens horarum canonicarum pensum, alio in negotio occupetur, quod suapte natura orationi attentæ adverterit; ut si pingas, scribas, legas, quidvis simile peragas. Si enim aliquid agis quod natura sua non adverterat attentioni, ut si te induas, laves, vel quidquam huiusmodi facias, præceptum orandi non transgredieris. Secundo, ut quis retractare dicatur priorem intentionem, requiritur ut, dum cogitat quidquam diversum ab oratione, advertat, & deprehendat per hanc cogitationem se distracti ab attentione. Lubet isthuc verba Car-

dinalis Caietani transcribere ex *suis Sum. verb. Hora.* , Nec propterea laqueus iniectus est animibus: quoniam facillimum est huic præcepto obedire: nam nihil aliud exigit, nisi quod quis animo vacandi Deo horas inchoet, & in contrarium animus ille non mutetur, dum exolvit divinum officium. Mutari autem in contrarium est impossibile ex inadventitia: quoniam non voluntarie ab officio divagatur qui inadvertenter divagatur. Et ideo si quis adverterit se cogitare hæc, vel illa, quæ debent esse extranea tunc a meditatione sua; sed non advertit quod ab officio divino distrahatur; quamvis voluntarie illa meditetur, non tamen voluntarie ab officio divino animus distrahatur: ac per hoc animus vacandi Deo a principio officii habitus non est mutatus in contrarium: quia nunquam iste habitus animus recedendi a vacando Deo in illo officio. Oportet enim recessum humanum a termino a quo fieri per se, hoc est ex intentione. Tanto autem facilius hoc monstratur, quanto non una, sed quatuor vis potest quæ officio divino attendere: vel quantum ad verba, ne scilicet dicat unum verbum pro alio, ne confundat, vel collidat verba, ut distincte, ac reverenter dicat: vel quantum ad sensum verborum, ut percipiat mentem, & applicet affectum ad id quod verbis significat: vel quantum ad gratiam petitam, puta castitatem, humilitatem, fidem, spem, divinam amicitiam, celestem patriam, & alia huiusmodi: quæ sola (ut patet intentum) petuntur communiter in divino officio: vel quantum ad ipsum Deum, seu ipsum Christum, crucifixum. Et hæc omnes, secunda excepta, communes sunt doctis, & indoctis, maribus, & mulieribus: nisi quod in prima ignorantes possunt materialiter errare: sed non refert ad propositum. Sat enim est quod quis attendat ne erret. Et quia una istarum attentionum sufficit, ideo inexcusabilis est quisvis officium divinum recitat non cum animo, quantum ex se est, vacandi Deo. Qui enim cum animo inchoat, & non mutatur in contrarium (hoc est in voluntatem non attendendi divino officio) celebrat divinum officium ex parte sua studiose, & devote; expectans quantum Deus det in proseguendo tam attentionis, quæ spectat ad studiositatem applicativam intellectus, & sensus ad attendendum, quam cuiusque sanctæ affectionis, quæ spectat ad devotionem oblativam promptæ volun-

sections: & habent innumera inconvenientia, quando ex conscientia scrupulosa sunt. Isti ergo, si bona fide, & cum proposito attendendi ad recitandum accedant, etiam si in fine psalmi advertant se fuisse distractos, nihil curent, nec repant, sed se iterum ad attendendam mentem applicent & proseguant. Idemque servare debent, etiam si non recordentur omnia dixisse: quia, ut D. Thomas notavit, hæc oblivio non refert, nec semper nascitur ex distractione. Quamdiu ergo eis non constiterit evidenter, se mutasse propositum, vel advertendo, & sciendo circa alia vagatos fuisse, credere possunt suæ obligationi satisfecisse.

S. II.

Resolvuntur adversariorum obiecta.

Obiicitur 1. Ecclesia in cap. *Dolentes* externam duxerat precipit devotionem, attentionemque, ut colligitur tum ex proœmio illius canonis, tum ex verbis quibus canon ipse componitur. Nullum ergo præceptum adest illius internæ attentionis. Resp. Ex iis que inter disputandum dicta sunt, patet ad argumentum illud responso. Diximus, Ecclesiam non precipere intimam animi attentionem, sed externam; seu Ecclesiam præcipiendo horas canonicas tali tempore, loco, & studiosa devotione celebrandas, iubere orationem quam Deus aliquo iure præcepto iubet. Porro oratio a Deo præcepta attentionem exigat internam. Hæc enim oratione animus Deo iungitur, & cum eodem loquitur. Quapropter attentio que committit orationem debet, non ab Ecclesia, sed a Deo præcepta est. Ecclesia autem iubet preces canonicas Deo per se vel in conditionibus quibus Deus ipse vult sibi orationes, præcutionesque fieri. A lege ergo naturali, & divina præceptum repetimus attentionis. Præceptum vero ecclesiasticum iubet ut divinum mandatum exequamur. Et quia istius mandati divini observationem impediunt contumeliosæ, colloquia, risus, aliaque exteriores actiones; idcirco Ecclesia hæc omnia suo præcepto vetat. Devotio enim interior sine exteriori consistere nequaquam potest; quemadmodum nec exterior pervertatur, quemadmodum sine exteriori potest abique interiori. Si autem propter istam connexionem contendas Ecclesiam, præcipiendo externam devotionem, consequen-

ter iuberi etiam internam attentionem, devotionemque, non repugnat.

II. Obiicitur 2. Attentio interna non est de orationis vocalis substantia. Quandoquidem una species nequit ingredi alterius speciei naturam, & essentiam. Attentio autem ad substantiam pertinet orationis mentalis. Ergo nequit pertinere ad substantiam orationis vocalis. Resp. Negamus orationem vocalem, & mentalem esse duas specie diverlas orationis; sed una & eadem oratio mentalis additione vocis fit vocalis: quæ vocalis oratio abique mentali bonitatem moralem non forsitur; sicut devotio interior specie non distinguitur ab exteriori, ut conceptis verbis docet Angelicus 2. 2. *quest.* xxxii. *art.* 1. ad 2. *Devotio invenitur in diversis generibus actuum, non sicut species illorum generum, sed sicut motio movens invenitur vivente in motibus mobilium.* Nulla actio exterior addit bonitatem essentialem specie diverlam interiori actioni.

III. Obiicitur 3. Cardinalis de Lugo de *sac. Euch.* *disp.* xxxii. *spe* 2. n. 29. & *seq.* ubi plura congerit, ut vincat, orationem sine attentione consistere; & necesse attentionis interne abique voluntaria distractione necessitatem. Atque primo arguit a posteriori, ut ipse inquit, in sacerdote contentente extremam unionem. Si defectus attentionis tolleretur substantiam orationis, Sacerdos ille voluntarie alio mentem dirigens, dum sacramentum formam, *Per istam sanctam unionem &c.* profert, nullum conficeret sacramentum; quamvis ab initio intentionem habuisset sacramentum conferendi. Hoc autem patet ex ipsa sacramenti forma, quæ deprecatoria est, dicente Iacobo Apostolo: *Inducat Presbyterus Ecclesiam, & orati &c. & oratio fidei salvabit infirmum.* Quis porro dixerit, sacramentum collatum a sacerdote habente intentionem faciendi quod facit Ecclesia, eaque omnia exteriori præstante quæ ab eadem præscribuntur, invalidum esse? idque a priori confirmat ex eo quod orare est loqui cum illo quem oramus, et representando desideria nostra. Possimus autem loqui cum alio substantialiter, inquit ille, cum actuali voluntaria mentis evagatione. Quis diceret me non contrahere excommunicationem, si excommunicatum alloquerer cum deliberata mentis distractione? Alia plura congerit, quæ tamen peculiarem non præferunt difficultatem.

IV. Inter plura mala que post natum Probabilissimum suffert divina morum Theologia, non infimum locum tenet illud quod ex *me.* *Conc. Theol.* Tom. II.

taphysicis subtilitatibus, quibus nonnulli Scholastici illam implicat, proficitur. Aflueti hi de rebus nullius momenti non raro disputare, questionesque sola verborum, & distinctionum multiplicatione instituire, & dirimere, cum ad morum sententias verandas accedunt, easdem ad similes distinctiones, & subtilitates revocant. Expiscantur aliquem peculiarem casum in eadem materia peculiaribus ob materiæ diverlatem involutum circumstantibus, ut hinc regulam generalem eruant. Quod ita res se se habeat, obiecto facta ostendit. Disputant Theologi, valeat ne sacramentum collatum a ministro habente intentionem faciendi quod facit Ecclesia, serivogue ritus omnes externos ab eadem præscriptis adhibente, si aliam nedum attentionem, verum etiam intentionem directè oppositam intus habeat. Adfirmant alii, eo quod due hæ intentiones oppositæ mutuo colliduntur, illaque prævalet quæ factum exterior exequitur, ita ut mentiatur iniquitas sibi.

Et ipso enim quod minister sincere velit quod vult Ecclesia, & reple omnia adhibeat quæ illa præscribit; altera intentio contraria inefficax evadit, atque quodammodo ab altera destruitur. Quapropter validum esse sacramentum contendunt. Negant alii dicentes nullam hic ministri intentionem haberi, atque adeo nullam esse sacramentum. Theologi isti responderent argumendo Lagonis, Sacerdotem præfatum nullum perficere sacramentum, eo quod nullam habeat nec intentionem, nec attentionem. Quamvis enim attentio ad mentem, intentio ad voluntatem pertineat; nihilominus tamen, quando quis deliberate alio mentem inflectit, prior intentionem retractat: quæ de causa videtur D. Thomas negare valorem sacramenti, si attentio actualis, vel virtualis desit, III. Par. q. lxxv. art. 8. ad 3. *Licet ille qui aliud cogitat, non habeat actualium intentionem, habet tamen intentionem habitualem, quæ sufficit ad perfectionem sacramenti: puta cum sacerdos accedens ad baptizandum, intendit facere circa baptizandum quod facit Ecclesia. Unde si postea in ipso exercitio actus cogitatio eius ad alia reptatur, ex virtute prime intentionis perficitur sacramentum: quamvis siudisse curare debeat sacramenti minister ut etiam actualium intentionem adhibeat.* Ceterum, ut recte occurramus obiectioni, dicimus, peccatum opponi sive intentionem, sive attentionem ministrorum conferentium sacramenta, ut hinc colligatur eodem modo ratiocinandum esse de attentione necessaria in aliis precibus,

cibus. Sacerdos sacramenta perficit ut minister Ecclesie, inquit Angelicus hoc. cit. ad 2. *Minister sacramenti agit in persona totius Ecclesie, cuius est minister. In verbis autem quae profert, exprimitur intentio Ecclesie; quae iussit ad perfectionem sacramenti, nisi contrarium exterius exprimat ex parte ministri, vel recipientis sacramentum.* Oratio ministri conferens extremam unctionem ex opere operato suam fortiter effectum. Quoties minister profert verba, quaecumque sit illius per-versa intentio, Deus elevat instrumenta verborum ad sacramentum conficiendum. Sed inquit Eminentissimus Cardinalis: In hypothetico quod attentio sit de substantia orationis, ablata attentione, tollitur substantia orationis; adeoque evanescit instrumentum quo Deus utitur. Respondemus desicere substantiam moralem orationis, secus physicam. In sacramentis conferendis moralis iniquitas ministri non omittit perfectioni sacramentorum, sed sibi duntaxat. Cum dicimus attentionem spectare ad substantiam orationis, loquimur de oratione in genere moris accepta, quae decorem, formamque habeat in suo genere. Neque hinc sequitur desinere ipsam physicam substantiam orationis vocalis distincte, & ordinate prolata. Hanc enim remanere quis inficias iverit? Porro hoc satis esse inquit prioris sententiae Theologi, ut verba sic distincte prolata eleventur ad sacramentum perficiendum. Ex his duabus sententiis eligant adversarii quam maluerint. Utcumque res haec se habeat, perperam ex re sacramentaria argumentum elicitor ad inferendum orationem consistere posse absque attentione. Ex his quae dicta sunt, corrumpit cetera omnes argumentationes Lugonis. Cum aliquem aliquor, substantia orationis consistit absque attentione, verum habet: quia haec oratio civilis est, & humanae societatis instrumentum, quo interiora animi sentia mutuo communicantur. In praesens sermo est de oratione in genere moris, & prout est virtutis, vel religionis actus. Hanc sine animi vel actuali, vel virtuali attentione spectrum esse, & larvam contendimus. Quod de locutione sine attentione cum excommunicato subditur, pace tanti viri dixerim, valde est ridiculum. Civilis communicatio cum excommunicato ab Ecclesia vetatur: nihilque in hoc exteriori commercio interior animi attentio curatur.

V. Latius fortasse quam par foret, disputatum est. Verum non mihi, sed Caluitatam recentiorum cavillis, vanisque commen-

tris tribuenda est, si qua fuit disceptationis prolixitas. Omnia sub oculos exponere volui, ut hinc lectores colligant, quam sit laxa, quam verbo Dei, Patrum doctrinae, atque ipsi communi sensui adversa, & repugnans opinio illa quae aut negat attentionem intentionem in recitatione divini officii, aut cum attentione interiore ad verba componere latagat distractionem voluntariam ad negotia mundana, ad quaestiones dirimendas: quod iudex revera est ac coniungere tenebras cum luce, occidentem cum oriente, celumque terris permiscere. Nemo ergo in errorem pertrahi se linat plurimum modernorum auctoritate pro laxa opinione pugnantium, praetextu probabiliter extrinsecae. Quippe adversus communem Patrum, & Theologorum, & luculentam rationum momenta nulla datur probabilitas. Eo est adversa opinio inexcusabilis, quo facilior, & suavior est sententia quam haeculis explicuimus. Accedit quod haec laxa opinio de medio abripit spiritum orationis; homines divinas laudes celebrantes, veluti pluitacos, merulos, picaque efficit; latuit, sacrosantum Evangelium repugnant, homines posse eodem tempore duobus dominis servire, Deo nempe preces canonicas persequendo, & mundo illius negotia meditando. Haec laxae opinionis torporem, senescentiam, desidiamque fovent in divino servitio; haec in causa sunt cur adeo frequenter audiamus divinas laudes praecipiti celeritate, confuse, & indevote celebrari. Quoniam, sublata omni interiore attentione, & devotione, exterior oratio quid est nisi vanum simulacrum?

VI. Duo in istius disputationis calce adde-re lubet. Primum est monitum Dionysii Carmusiani *Lib. de vita Camis, art. 10*, ubi haec opportune scribit. „ Quicumque divino officio adstricti estis, pure semper & strenue laudibus interesse divinis: strenue quidem, non assulatis, non pigri, non somnolenti, non occitantes, non parentes vocibus, non praecedentes verba dimidia, non inaequa transientes, non fractis, & remissis vocibus, muliebre quoddam balba de narre sonantes: sed virili, ut dignum est, sonitu, & assatu voces spiritus depromentes; pure vero, ut nihil aliud, dum plallitis, quam quod plallitis, cogitatis. Sed heu! heu! In his inveniuntur multi Canonici, multi pariter Religiosi non modo diocriter defectuosi: qui & nimis curiose plallunt, nec convenienter pullant in modis, nec disciplinate, reverenter, ac timo-

» 28

» rate stant coram Deo, sed potius dissolare.
» Incultidit in visu, incompositi in moribus,
» proni ad levitates, ad rursus, ad fabulationes; qui & facilliter se a divinis abstant,
» tarde veniunt, & exeunt ante finem.
» Et quomodo possunt ad sensum esse intenti
» quod dicitur non indistincte, atque celerime pro-
» ferunt verba sacra? Utinam hi attendant
» quod dicitur est: *Maledictus homo qui facit
» opus Dei negligenter*: & quod per Isaiam
» Dominus dixit, & ipsemet Christus in E-
» vangelio allegavit: *Populus hic labiis me
» honorat, sed autem corum longe est a me.* Quid
» responsum sibi illi Iudici lummo, qui ea
» quae carnis sunt, tam exquisitae exercent,
» tamque diuturne talibus immorantur, qui
» tarde nimis cantant matutinas, easque, sic-
» ut & ceteras horas, velocissime absol-
» vunt? In suis autem praedictis, cecnis, con-
» vivis, & societatibus, confabulationibus,
» ludis, & iocis multo diutius sedent quam
» natura exigit, necessitas postulet, ratio
» dicet. Porro de his quae Dei sunt, & a-
» nimarum concernunt latentem, cito nimis
» expiuntur se. Omnino perveria est vita
» ipsorum. Ideo respiciant, nec divinis ob-
» sequio, & honorificentiae Creatoris subtra-
» hant debitum tempus, sed principaliora
» principalius, diligentius, maturius exequan-
» tur.

VII. Conferas velis cum his monitis, Dei verbo, sanctorum Patrum, & Theologorum doctrinae apprime consentaneis, quae docent Probabilitatem plures. Duos, & qui inter illos principes merito numerantur, Tamburinum, & Caramuelen proferam. P. Thomas Tamburinus haec scribit *Lib. II. meth. celebr. III. cap. vi. num. 5.* „ Itaque qui Missam ex precepto audiens, vel officium divinum perfolvens, quaestionem philosophicam se cum mente voluntarie obvolvet, vel sua negotia cogitaret, modo externam attentionem haberet, quia scilicet non poneret distractiones externas eius generis quas *num. 1.* diximus; ex probabili dicta opinione preceptum satis adimpleret.

VIII. Ioannes Caramuel in epistola praesulimari ad Dianam haec docet. „ Navar-
» rus, & quotquot internam attentionem re-
» quirunt in officio divino, v. g. considerata
» vivacitate ingenii humani, concludunt vix,
» ac ne vix quidem posse hominem satisfacere sine aliqua distractione veniali. Sic
» de preceptis philosophantur. At nos, qui
» contra generale sentimus, & sensum non
» stram armato ratiocinio firmamus, non lo-

» lum milites, sed & virgines sumus: pos-
» sumus enim ita horis, aut aliis etiam Ec-
» clesiae praecipitis satisfacere, ut non levem
» quidem culpam labamur. Prolatio enim,
» & quaecumque alia extrinseca operatio est
» facillima, & humanae Principum leges,
» ecclesiasticae, aut saeculares sunt, non praeci-
» piunt interna.

IX. Audi quae de seipso scribit in sua Theologia fundamentalis *num. 442.* „ Homo sum tempestivo fragilior, praeditus acri, & igneo ingenio. Uno momento celos ver-
» so, altero ad subterranea descendendo. Nulla in oratorio movetur amica quae mihi non sit impedimento. Attendere lectioni desidero, & quoad possum, attendo; sed distractiones non evito; involuntarias mil-
» lies, interdum etiam voluntarias: & nihiliominus nullo coram scrupulo, nullo dubio angor: quia praedictis suppono me ad actionem internam non teneri: tam habere bonum esse, & ac carere ne quidem esse levem culpam: in ad lectionem tantum, & attentionem externam obligari.
» Me legisse totum quod Rubricae iubent, ita certo scio, ut possum iurare: ergo me ne venialiter quidem peccavisse in hac materia certo scio, & ita certo, ut possum iurare. Habeo igitur immunitatem, securitatem, & tranquillitatem, quibus caris & scio habere poteris, cum volueris. Est enim liberum tibi desistere opinionem probationem quam habes, & contrariam opinionem amplecti. „ Viden probabiliter commentum mirabilem vix? Quis haec sine horrore legere valet?

X. Nonnulla alia subiciamus ex P. Gobato, „ Probabilis multo est essentiam quo rationis vocalis consistere cum perpetuis voluntariis distractionibus, seu evagationibus mentis: ita Cardinalis de Lugo existimavit, Tamburinus *Lib. IV. in Decalogo cap. 11. §. 1.* Cottonius, atque omnes qui concedentes recitationem Brevarii imperari ab Ecclesia per modum orationis, exculant a mortali foventem perpetuas distractiones. „ *tract. v. num. 321.* Addit vero n. 837. „ Utrique sufficit attentio superficialis ad explendum totum preceptum horarum canonicarum. „ Tandem *num. 882.* subiungit: „ Probabilis est non teneri ad ullam restitutionem qui cum voluntariis, & perpetuis distractionibus, bus recitavit horas omnes, aut unam; modo integre, & cum intentione orandi. „ Plurima alia missa facio. Satis enim super-
» que

S 2

que hæc sufficere arbitror, ut cautum te reddam in similibus Probabilitatum læsione; immo ut ab his legendis libris prorsus te removeam. Ad pleniorem quæstionis istius explanationem nonnullas alias quaestiuiculas resolvere lubet.

§. III.

Nonnullæ aliæ quaestiuiculae resolvuntur.

I. Quæst. I. Sufficit ne ad implendum præceptum attentio habitualis? Resp. Habitualis attentio in usu quodam, & assuefactione sita est, ut dum quis ex habitu aliquid peragit absque ulla sine prævia, sive actuali advertentia, sicuti solent homines in somnis effere quod peregerunt in vigilia. Hanc non sufficere docent omnes qui defendunt necessitatem attentionis internæ. Cum aliquando in D. Thoma offendis, satis esse attentionem habituale, scias velim; nomine attentionis habitualis cum intelligere virtuale, ut ex plurimis contextibus liquet: quam virtuale attentionem satis esse iam cum omnibus Theologis diximus supra.

II. Quæst. II. Sufficit ne attendere ad Deum, ut quis præceptum horarum canonicarum impleat? Resp. Ex tribus attentionibus ad verba, ad sensum, ad Deum, hæc tertia est omnium perfectissima: aliæ enim duæ, viae sunt isthuc perveniendi. Eo quippe spectare orationes nostræ debent, ut in Deum mentes nostras erigant, atque in illius contemplatione, adoratione, & amore desistant. Quamvis ergo quælibet harum attentionum vel ad verba, vel ad sensum, vel ad Deum satis fit; perfectior tamen attendendi modus est elevatio directæ mentis in Deum.

III. Quæst. III. Satis ne est meditari mysteria passionis Christi, aut Sanctorum, & B. Virginis gesta? Resp. Sunt aliqui quinægent. Verum probabilior mihi sententia est, & certa, quæ affirmat id sufficere. Si de mysteriis passionis Verbi incarnati sermo sit, nec in quaestione revocare prudens homo valet, sufficere ad hæc mysteria attentam habere mentem. Acta quoque B. Virginis, & Sanctorum cum proximam habeant ad Deum relationem, eo ipso in Deum mentem dirigunt illorum meditatio, suntque eiusmodi obiecta aptissima ad excitandum divinum amorem, & alioque pios affectus perciendos.

IV. Quæst. IV. An contingat quod quis ex negligentia peccet mortaliter in recitando preces canonicas? Resp. Hoc est quod in hac im-

plexa quaestione, quam fufius disputavimus, negotium non leve facit animabus potissimum scrupulis subiectis. Conveniunt omnes negligentiam communem non transire limites culpe venialis. De negligentia crassa, & supina tota est difficultas. P. Dominicus Soto Lib. 8. q. v. art. 5. inquit: *Nota, quod ex negligentia crassa mentem dragari permittit, eodem recabitur ac si consulto id faceret.* P. Thomas Sanchez Lib. VII. Confil. cap. II. dub. 28. n. 12. docet, quod licet Soti doctrina vera in aliis materis sit, secus in ista de attentione in officio divino, & aliis precibus recitandis. P. Leander tract. VIII. disp. VI. q. xiv. sustinet, sola negligentia crassa non perpetrari crimen grave in hoc attentionis negotio; additque hæc sententiam docere omnes Theologos quos dedimus pro sententia defendente attentionis necessitatem. Nisi me amore fallit, sinotio negligentie crasse, supinaque prodatur, una crassa conveniunt. Ea porro est negligentia crassa, ut mihi videtur, qua quis advertit se mente alio divagari, & a divino officio distractum esse; atque nihilominus minime curat ad remedium cor, mentemque revocare; sed veluti homicidiosus nimio, crasseque torpore permittit mentem in suis divagationibus permanere. Quamvis hic non eliciat expressum voluntatis actum, quo deliberatè velit distractiones; dum tamen advertit alienis se detineri cogitationibus, & a penso suo solvendo distrahi, & hoc non obstante negligentem cogitare suam, quis negare iure potest hunc peccare mortaliter? Hæc est autem Soti sententia, hæc Caietani, & Suarez, & ceterorum Theologorum. Quod docet Sanchez, Soti doctrinam veram esse in aliis, secus in hac materia, puto aliquid veritatis habere, si sermo fit de illis morum actionibus quæ non pendunt ex hac interna continua attentione. In illis quippe repetitiones actuum frequentes contra legem argumentum sunt crasse negligentie; & defectus inadvertentiæ excusare semper solet: quia facile quilibet in his actionibus externis inæduaque liberis, quæque non ita impinato, & celerime fiunt, advertere potest. Quare facilis in istarum actionum genere accidit negligentie crasse peccatum. Verum, dum sermo est de distractione interiore mentis nostræ, quæ est adeo infirma, & fluctuans, & quæ nobis inest in remotissimas se confert regiones: dum sermo, inquam, est de attentione non pro temporis brevissimo intervallo, nisi occurrat advertentia,

tia, & reflexio, qua deprehendamus nos esse recipi distractos, & negligamus abigere has evagationes, corque ad negligentiam, quantumvis distractiones frequentes sint, & prolixæ, nunquam negligentia dicenda est crassa, & supina. Contra si cum hac advertentia, & reflexione negligamus nos recolligere, mentem in sentiam a suis divagationibus revocare; tunc sane adest crimen letale negligentie crasse. Hæc doctrina mihi tuta videtur, & communis. Ne multa. Quoties Clerici, & Religiosi tanta intentione pendendi Deo precum canonicarum vigetial Brevarium sumunt, attente, & cum proposito attendendi preces auspicantur; dum advertunt se distractos esse, iterum mentem attentam applicant; dum locum aptum ad orandum leigunt; quis disertè unquam illos letaliter peccare, tanquæsi frequentissimis distractionibus vexentur? Quis dixerit unquam illum peccare graviter eo ipso tempore quo ad Deum laudandum sincero animo, accedit? Quis unquam Brevarium recitare, si recitatio isthac occasio imbecillitatis nostræ esset letalia crimina perpetrandi? Hilari ergo animo Deum lauda: eundem sub tue orationis initium invoca: devote enuncia versiculos illos: *Domine labia mea aperies: Deus in adiutorium meum intende.* Excute timorem distractioem. Quo minus timbis, eo minus distractus eris.

V. Quæst. V. Qui non ex præcepto, sed ex libera devotione preces recitat, peccat ne, si animo distracto eas fundat? Resp. Distinguedum est. Quando præceptum divinum orationis urget, quod urgere frequenter, nempe diebus festis, supra osensum est; tunc eadem attentio necessaria est Christianis orantibus, ac iis qui ex præcepto ecclesiastico recitant preces canonicas. Quare recitanda est, ut enormiter laxa, quorundam Probabilitatum sententia, qua statuitur hand teneri fideles audientes Missam die festo attentionem adhibere. Hinc enim consequeretur, nunquam urgere præceptum subiiciendi animo Deo; led exteriores dumtaxat sensus, seu corpus; cum tamen sacrificium nobilissimum quo a nobis Deo immolandum est, cor nostrum, & anima nostra sit. In ceteris vero precibus quæ non ex præcepto, sive ecclesiastico, sive divino, recitantur, attentio ita necessaria est, ut, si desit, culpa venialis periretur, nunquam vero mortalis. Quod venialiter peccetur, patet. Quamvis enim nulla culpa fit orationem omittere; posito tamen quod orare velis, debes orationem per-

Conc. Theol. Torr. II.

agere prout decet, & natura orationis exigit. Orationi autem ita est necessaria attentio, ut si desit, non oratio, sed simulacrum orationis habeatur. Non teneris alloqui Regem; at, si alloqui vis, debes eam servare que regæ maiestati congruat, nisi inurbanus, & aegretils haberi velis. Venialis autem, non mortalis est culpa hæc: quia cum oratio libera sit, nullum præceptum graviter obligans violatur. Non orationis, quia, ut supponimus, non urget non attentio, quia licet læge divina statutum sit ut attentio orationis nostræ Deo fundatur; lex tamen hæc, seu præceptum graviter non obligat, led leviter tantum in oratione qua ex libera devotione fit.

VI. Quæst. VI. Quæ sunt actiones externæ quæ interiorum animi attentionem impedire solent, nequeuntque cum divini officii recitatione componi? Resp. Omnes ad unum Theologi utriusque sententiæ, sive negantis, sive affirmantis attentionis internæ necessitatem, docent peccare mortaliter cum qui dum recitat officium, in exterioribus actionibus occuparetur: quia omnes admittunt necessarium esse, etiam vi præcepti ecclesiastici, attentionem, devotionemque exteriorem. Quin hæc potissimum exteriorem devotionem directè præcipit caput illud *Dolentes*, vetatque exteriores occupationes. Neque in hoc difficultas est ulla penes Theologos. Quam non sint actiones istæ exteriores, non una est omnium opinio. Certum primum est quod scribere, pingere, aliquid legere, vel audire sint actiones quæ attentionem tuam internam, cum externam impediunt. Narrat Plinius Lib. VII. cap. xxv. Iulium Cæsarem scribere, & legere, simul dicere, & audire solum accipimus; epistolâ vero tantum rerum quaternas, aut si nihil aliud ageret, septenas. Sed hæc per exaggerationem dicta sunt, ut summam ingenii perspicacitatem, mentisque velocitatem Plinius ostenderet Imperatoris. Nec enim fieri potest ut momento eodem hæc simul præstentur.

VII. Qui vero officii partem recitant, dum se induunt, aut lavant, necessariæ attentioni non desunt, & præcepto satisfaciunt: quamquam enim aliqui dixerint, eiusmodi actiones impedire attentionem necessariam, atque adeo sic recitantem non implere præceptum; communior tamen, & probabilior est opinio contraria, quæ docet eiusmodi actiones nequaquam impedire attentionem. Sunt enim eiusmodi opera adeo

facilia, & familiaria, ut nullam, præter assuetudinem habitualem, requirant attentionem. Ad summum peccare qui venialiter possit contra orationis dignitatem hæc agendo; quamvis sine veniali etiam culpa hæc præstari posse certum sit. Nam constitutiones Ordinis nostri præscribunt ut Fratres te induentes officium B. Virginis recitent. Hoc autem officium vi præcepti, seu gravem obligationis ex sua institutione recitare tenentur diebus in Rubricis designatis Fratres Ordinis, ut declaratum est in Comitiis generalibus Bononiæ, ni fallor, sub Magistro Antonino Cloche celebratis. Quis porro dixerit, sanctos illos fundatores ritum hunc præscripsisse, si qui illum agerent, venialiter delinquerent? Illud potius adde-rem, eos qui mane surgentes te induendo præstatum officium recitant, five alias preces, ut statim primitias illius diei Deo offerant, neminemque ad caelestia erigant, non modo venialiter non peccare, sed rem unde-que Deo gratam efficere. Optimi etiam Christiani illud in more habent, ut exacti signent te signo crucis, & te vestibus induentes conclusas recitent preces. Quis morem istum prætextu attentionis impro- babit? Adest quippe sufficiens attentio. Quid quod ipse Rubricæ Missalis Romani qualdam præscribunt preces Sacerdotibus, dum manus abluunt, & sacras vestes induunt, recitandas? Quod argumento est eiusmodi actiones te lavandi, & induendi ex quotidiana assuetudine ita familiares esse, ut non impediunt necessariam attentionem. E contrario vero qui non devotio- nis causa, sed torpori, & deficientis fer- voris in Dei servitio, data opera recita- tionem officii huiusmodi actionibus immi- sceret; eum peccare non ambigerem plus minusve, iuxta maiorem minoremve desi- diam, & languorem. Et, quod diximus de officio B. Virginis, idem de officio divino dictum volumus. Nullum quoque qui pec- care peccatum arbitramur qui officium recitant, leniter obambulando, præta, & vi- ridaria prospiciendo: quia hæc non impedi- unt ullo modo elevationem mentis in Deum, immo fortassis adiuvant. Nisi quis- que ex sua peculiari infirmitate te ex eiu- smodi prospectu distrahi, & a Deo avocari sentiat.

VIII. Quest. VII. *Quid de iis dicen- dum qui inter manuum labores preces reci- tant?* Resp. Dicitur est, attentionem ad ef- fectum moralem orationis pertinere. Con-

suetum quoque est, actiones exteriores, ut pingere, scribere, aliæque opera laboriosa exercere, attentioni impedimento esse. Pro- pterea ne improbabimus optimos Christia- nos, ut artifices, agricolas, qui dum agros colunt, aut mellem colunt, Rosarium Beatiſsimæ Virginis alternatim canunt, in agris choros erigentes? Nolri quoque Or- dinis fratres, quos *convivæ* vocamus, dum panem consiciunt, panes lavant, aut alia exposita manualia in culina exequentur, Rosarium recitant. In precibus liberæ at- tentionem necessariam diximus. Hanc at- tentionem a præstatis actionibus impediri omnes assentunt. Quid ergo? Suadendum ne ut ab hoc christiano more desistant? In morum questionibus aliqua occurrunt que vix præcisè responsi resolvì queunt. Hinc ratio urget, illinc mos advertebat. Dum ego ipse morem fratrum nostrorum, & agri- colarum, aliorumque artificum, preces inter labores recitantium, lumine naturali con- templatus sum, optimum absque hesitatione christiani morem. Quin mos iste tante mihi adificationi semper fuit, ut devotio- nem, pietatemque ascenderet. En quo mo- do (mecum ipse recogitans dicebam) homines idiotæ, & illiterati mentem in ce- lum erectam tenent eo ipso tempore quo terram colunt, quo corpus laboribus tor- quent: & quasi pudore quodam suffunde- bar, quod ipse caelestia temper tractans, mentem supra & infra terram repantem habeam. Ita esabar natura dictata inau- diens. In præsens vero dum morem hunc ad regulas quas pro oratione ex communi Theologorum consensu tradidi, revoco, aqua hæ- ret, & difficultatem fere patior. Dicitur est enim, quod etiam in oratione libera at- tentio necessaria est; cui attentioni recentia mechanica opera directe repugnant vi- dentur. Ex quo consequitur, preces cum his operibus componi minime posse; sed ex duobus unum seligendum esse. Hoc est con- sectarium quod ex prædicto ratiocinio sponte fluit.

IX. Abiit tamen ut hunc piorum Chri- stianorum morem improbem. Scandalum quippe ingererem non leve, si operariis illis talem disludarem devotionem. Quid ergo, inquis, argumentationi factæ respondes? Di- co, quod voluntaria distractio in oratione semper noxia est. Clerici, Religiosi Deo dicati, qui ex præcepto tenentur pensum precum canonicarum solvere, qui tempore, & otio abundant, qui tranquillo animo,

& a

& a quibusque euis se iuncto teneris, lau- des divinas celebrare possunt, peccant, si propria fortis oblii, inter corporis defatiga- tionem proprio orandi munere funguntur. Christiani quoque omnes, dum suas con- fectas ex libera devotione preces recitant, eas attentio animo absque voluntaria eva- gatione persolvere tenentur. Porro si ho- mines laboriosis corporis operibus mancipati tanta fervent devotione, ut ad omnia in Dei gloriam, Apostolo Paulo præcipiente, & hortante, facilius peragenda preces ad- habeant inter ipsos labores: quis talem im- probaverit conclusivum? Ut paucis omnia perstringam. Religiosi, qui, nulla cogente necessitate, manuum laboribus divinas preces immittunt, proprio statui iniriam in- ferunt, præceptum Ecclesie violant, omnem- que ordinem pervertunt. Segregati quippe a secularibus negotiis in fortem Domini vo- cati sunt. Christiani quoque qui tempore precibus consueti destinati laborant, a re- dum ordine recedunt. Ceterum illi qui ne- dum statim horis precatioes suas Deo fun- dunt, verum etiam, dum laborant, & fu- dore frontis tantem indisciplunt, mentem in Deum erigunt, & preces ea qua va- lent attentione recitant, non improbandi sunt, sed laudandi; non dissiadendi, sed dum hortandi, ut ferventius divinas canant lau- des. Ut mea præfert opinio, quam mon- strorum est in ecclesiastico viro precibus ca- nonicis externa immiscere exercitia, tam- pium ex adverso est in laico operario preces neces- sariæ corporis defatigationi addere. Neque arguatur reponas, eiusmodi corporis exerci- tia, si natura sua impediunt attentionem, ne- que impedire in libera, ac in necessaria oratione; aque in laicis, ac ecclesiasticis. Quoniam ex dictis omnia resoluta manent: potissimum si recogites quod ratiocinio ab- soluta interdum deficiunt eventibus peculiaribus applicata.

X. Quest. VIII. *Satisfacit ne præcepto recitandi horas canonicas qui simul Missam de præcepto audit?* Resp. Quamvis Summiſtæ quidam, ut Armilla, Angelus, aliique id negent, communior tamen, & probabilior, ac vera sententia docet utrumque præceptum impleri posse eodem tempore. Nil- hil quippe peculiare Missæ auditio habet quod cum divini officii recitatione componi nequeat. Quis dixerit, te non posse ex de- votione libera psalmos, & cetera que in Breviario leguntur, recitare, dum Missam ex præcepto audis? Porro si recitatio hæc

libera non impedit Missæ auditioem, nec Missæ auditio impedit devotam, & atten- tam recitationem officii; planum est neque auditioem Missæ interturbare recitationem officii ex præcepto; cum eadem sit utrius- que, & liberæ, & necessariæ, orationis ratio, ad attentionem devotam quod attinet. Hanc communiter defendunt Theologi. Consultus tamen erit, diverso tempore di- versa implere præcepta. Caietanum liquet- dem cum aliis contendit, peccare venialiter eum qui cum Missæ de præcepto auditione officium de præcepto recitat. Et sane qua- dam ordinis perversio videtur, fraudulique species, nisi temporis angustia inflet. Qui enim tempore, otioque abundat, qua honesta ratione coniungit duorum præceptorum observantiam, si commodum habeat separa- tum eadem implendi? Qui ergo talia iun- geret, nunquam illum ego laudarem, nun- quam gravis culpe damnarem, & nunquam ab omni fraudis specie in pendendis tribus excularem, si omnis abeslet talia mandata coniungendi ratio.

XI. Quest. IX. *Qui a somno vexatur, sæpiusque dormitat, unaque ita resistit, ut interrogat se omnia profere, satisfacit ne præcepto?* Resp. Certum est non satisfacere illum qui dormit per notabilem officii partem, ut omnes sententur. Si vero ita som- no resistat, ut omnes vericulos profert, licet cum aliqua difficultate; hunc satisfacere docet Leander II. Par. 9. XIV. eum pluribus Theologis, idque præ ceteris de- fendit Sanchez Tom. II. Consil. Lib. VII. cap. 11. Anb. 73. Si in choro id accidat, videtur probabilis sententia, quia non potest in aliud tempus differre; & ex alia parte non videtur evidens ratio que obliget ad repetitionem. Si vero extra chorum som- ni molestia vexatur, in tempus magis op- portunum recitationem differat. Qui vero somno obnoxius relevaret horas recitandas in lecto cum pavisione succumbens somno, letaliter peccaret, quia probabilissimum pec- candi discrimini te committeret: quam opi- nionem docent Navarrus, Bonacina, Suarez, & alii plures apud Leandrum disp. IV. 9. xxvi.

XII. Quest. X. *Qui probabiliter credit se horas dixisse, tenetur ne easdem repetere?* Resp. Quando quis probabilis indicat te aut horam, aut psalmum dixisse, nullo modo debet illum, five illam repetere. Audi Navarrum, qui cap. XLII. n. 30. & 32. de oratione hæc scribit: Non solum non

S 4

tene-

tenetur repetere id quod probabiliter credit se dixisse; verum etiam male ageret, id faciendo, eo quod habitum, & consuetudinem concipiendi scrupulos superfluos sibi quereret: eo item quod iterum ea repetens, in plurimum iterum erraret. Et ad id oportet cum tertio, & quarto repetere, quod non semel mihi contingit; & scio alius contingere: quia via est desipiendi, nisi relinquatur: eo quod diffident contra illud sapientis Ecl. VII. Ne iteris verbum in oratione tua. Novi ipsa non paucos qui in recitandis horis canonicis ob absentiam tam inde a pueritia contractam, scrupulis usque ad superfluum torquentur; in ceteris autem hactenus sunt conscientia. Omnia sibi honesta, & licita putant, quod sicut in celebrandis horis superflui.

§. IV.

De intentione necessaria recitandi horas.

Brevi perstringam quæ de intentione recitandi divinum officium disputari solent, quoniam nulla gravis occurrit difficultas; sed omnia obvia sunt, & facilia.

II. Quæst. I. Necessaria ne intentio est recitandi divinum officium? Resp. Omnes fatentur necessariam esse intentionem, seu propolium voluntatis exequendi opus preceptum. Porro duplex est intentio: altera expressa, & formalis; altera implicita, & virtualis. Illa est, dum quis hunc elicit actum: volo facere hoc opus mihi ab Ecclesia preceptum; puta recitare officium, audire Missam. Implicita vero illa est que continetur in actu præterito formaliter elicto, vel in ipsa voluntate, & dispositione fungendi munere suo. Omnes fatentur non requiri intentionem explicitam, & formalem; sed satis esse implicitam, & virtuales. Porro ut hæc virtualis intentio fieri solus percipiatur, praxis ipsa declaranda est. Qui de more Breviarium accipit, quamvis non cogitet, aut deliberet se velle exequi opus preceptum; implet tamen preceptum, quia habet reipsum virtuales voluntatem satisfaciendi debito suo. Si enim interrogaretur, cur Breviarium illud recitaturum sumit: continuo responderet, ut redderet Deo debitum vestigal, preceptumque impleteret. Ipsa enim Breviarium acceptio argumentum est voluntatis implendi debitum munus. Qui vero acciperet Breviarium animo se recitandi, aut aliquod memoria mandandi, mi-

nime satisfaceret: quia nullam haberet intentionem adimplendi munus suum quemadmodum etiam non satisfaceret qui invitus, & coactus recitaret.

III. Quæst. II. Est ne necessaria voluntas, seu intentio implendi preceptum recitandi? Resp. Quod non requiritur voluntas expressa, & formalis, convenit fere apud omnes. Dissident vero de virtuali. Nam Suarez, Azorinus, Fagundes, Villalobos, & alii solum necessariam esse virtuales intentionem implendi preceptum. Valquez, Hurtado, Bonacina, Valentia, Leander, & alii negant necessitatem istius intentionis. Verum his est de nomine: qui enim virtuales intentionem habet exequendi opus preceptum, eo ipso habet intentionem implendi preceptum.

IV. Quæst. III. Qui incipit recitare officium divinum cum animo expresso non satisfaciendi precepto, tenetur ne iterum recitare? Resp. Hunc implere preceptum, adeo non tenetur repetere officium, docet Leander disp. iv. q. xl. & pro sua opinione citat Bonacinum; Suarez, Lessium, Valquez, Lugum, Dianam, Baltham, Tamburinum, Pelliciarium, Fillicium, Reginaldum, & alios plures: quia qui sciens, & volens facit opus preceptum, vere facit omne id quod a superiori præcipitur. Ille enim vere recitat officium cum vera attentione, & intentione illud recitandi. Ergo exequitur totum quod Ecclesia præcipit.

V. Contrariam opinionem defendunt Martine de Prado Tom. II. c. xxx. q. viii. §. 1. num. 4. & apud ipsam Sylvester, Medina, Navarrus, Ledesma, Rodriguez, Azorius, Carolus Macignus, Serra, Lopez, Texeda, Suarez in III. Part. disp. lxxxviii. §. 3. Fagundes, Henriquez, Angles, Philibertus, Molfesius, Baldellus. Hæc vero sunt sententia illius rationum momenta. Si tu Paulo centum aureos debeas, contumque illi titulo donationis gratuito eroges, nulloque modo titulo solvendi debitum; quis dixerit ab onere solvendi debiti te esse liberum? Accedit quod necessaria est intentio implendi id quod a precepto imponitur. Hæc autem intentio pugnat cum expressa voluntate non satisfaciendi precepto. Ergo qui recitat horas canonicas cum expressa voluntate non satisfaciendi precepto, illud recipit non implet.

VI. Adverse sententia Auctores respondent, primam rationem urgere in iustitia materia, secus in iis que solum ex precepto

pro debentur. Verum hæc responsio infirma est pluribus titulis. Et primum, cur in materia iustitia, secus in alia, ratio hæc urgere debet? Opus ex precepto debitum, & opus mere gratuitum, nonne duo sunt genera omnino diversa, quorum unum nullo modo ab alio pendet? Quoties ergo Clericus expressa voluntate titulo gratuita donationis pensum precum canonicarum Deo offert, telius se nolle hoc determinato vestigali ferre suum debitum; qua ratione dicitur, eum posse simul hac donatione debitum pendere? Dicas velim. Recitans potest ne, si velit, officium ex precepto libera & gratuita donatione Deo offerre; & alia officii recitatione preceptum implere? Quis inficias ivertit? Potest ergo, si velit. Vult autem reipsum hæc duo seingere, quoties expressa voluntate deliberat, se nolle precepto tali recitatione satisfacere. Ergo reipsum separat; atque adeo post gratuitam recitationem tenetur debitum implere. Accedit quod non solum in Beneficariis, sed etiam in ceteris, quedam iustitia potestatis species est solvere vestigal precum canonicarum. Contractum siquidem debitum est tum in professione clericali, tum in receptione beneficii, solvendi in dies singulos tributum precum canonicarum.

VII. Secunda responsio, qua dicunt optime stare quod quis velit opus preceptum, & simul expressam voluntatem habeat non implendi preceptum, non est præcedenti melior. Hæc duo posse separari ultro fatemur. Sed si separantur, negamus impleri preceptum. Quid quod ipsi adversarii fatentur, neminem posse invitum, & coactum implere preceptum? Porro, dum tu expresse non vis hac tali recitatione implere preceptum, recitantes isti te invitum volunt illud implere. Quare secunda opinio mihi est probabilior. Validus illam firmarem, si aliquid momenti esset. Verum commentitia mihi est huiusmodi hypothesis. Quis enim adeo demens est, ut deliberate velit opus preceptum, nolique implere preceptum; & deinceps velit precepto satisfacere? Ego, si omnes alie rationes deficerent, hunc ad iterum adigerem recitationem in poenam tantæ deliberationis.

VIII. Quæst. IV. Qui divinum officium recitavit animo non adimplendi preceptum, tenetur ne animum mutare, si velit illud repetere? Resp. Negantem opinionem defendunt Leander, Sanchez, Salas, Lugo, Baltham, & alii, quos citat ipse Leander q.

xlii. Adfirmat et contrario Suarez, Aragon, Lessius, Azorius, Trullenchus, & alii. Quid resolvendum sit, patet ex iisque dicta sunt questione precedenti, debere nimirum hunc qui præfato modo divinum officium recitavit; & mutare animum, & illud repetere.

§. V.

De promissione, seu voce, qua preces canonicæ profertur: sunt: & de privilegiis Regularium in hac materia.

Quæst. I. Satis ne est sola mente absque voce exteriori divinum recitare officium? Resp. Necessum esse illud voce pronuntiare, minimeque satis esse illud mente percurrere, docent omnes. Idque colligitur tum ex ipso capite Deletates, ubi prescribitur distincta recitatio, & ex pluribus Conciliis id iudicibus; tum ex sine institutionis divini officii, qui finis est erigere in Deum non solum propriam, sed etiam aliorum mentem.

II. Quæst. II. Spectato communi iure, qui sola mente percurreret officium, satisfaceret ne sine obligationi? Resp. Pro sententia adfirmante, refert Leander Brunum Chastang, & Ludovicum a Conceptione Trinitarium. Ipse vero Leander non recitavit ut improbabilem hanc opinionem: immo sibi duram videri asserit quod talis opinio a P. Suarez, & a P. Martine de Prado improbabilis reputetur: que tamen non improbabilis modo, sed manifeste falsa est. Preceptum enim recitandi canonicas preces ecclesiasticam est, quod in omnium sententia directe spectat exteriori recitationem, que immediate ad forum Ecclesie pertinet. Nec plura sunt facienda verba in re satis aperta.

III. Quæst. III. Regulares fruuntur ne privilegio aliquo mentaliter recitandi officium, dum privatim extra chorum illud profertur? Resp. ut quid probabilis adfirmat Leander disp. iv. q. xlv. & pro hac via opinione laudat Sanctiorum a Melis, Rodriguez, Mirandam, Villalobos, Thomam Hurtadum, Joannem de Cruce, Afancium Tamburinum, Thomam Tamburinum de Meth. Miss. sacrif. Lib. II. c. ix. §. 3. & Perlicium. Thomas Hurtado Tom. I. Ref. mor. tract. III. c. 1. ref. q. & Tom. I. de resid. ref. q. fule hanc questionem verlat; & invenitur contra Dianam, qui relata hac opinione, sic concludit. Hæc opinio Sanctioris,